

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2016–2019

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Jaromír Trávníček

**Výchovně-vzdělávací přístupy k ústavní a ochranné výchově
mladistvých**

Praha 2019

Vedoucí bakalářské práce: Doc. PaedDr. Eva Šotolová, Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED STUDIES

2016-2019

BACHELOR THESIS

Jaromír Trávníček

**Educational and upbringing approaches to the institutional
and protective education of juveniles**

Prague 2019

The Bachelor Thesis Work Supervisor: Doc. PaedDr. Eva Šotolová, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 25. února 2019

Jaromír Trávníček

Poděkování

Děkuji mé vedoucí práce Doc. PaedDr. Evě Šotolové, Ph.D. za odborné vedení práce, konzultace a cenné rady, které pomohly tuto práci zkompletovat.

Anotace

Bakalářská práce ve své úvodní části nejprve deskribuje systém výkonu ústavní a ochranné výchovy institucionální péče v České republice. Zachycuje jeho silné a slabé stránky a následně na základě získaných poznatků předkládá návrhy na zefektivnění této péče, při zachování náročnosti výkonu pro pedagogy.

Klíčová slova

Institucionální péče, Mladistvý, Ochranná výchova, Prevence, Sociálně-patologické jevy, Ústavní výchova, Výchova, Vzdělávání.

Annotation

The bachelor thesis, in its introductory part, describes the system of institutional and protective care of institutional care in the Czech Republic. It captures its strengths and weaknesses. Later, on the basis of the acquired knowledge, it makes proposals to make this care more effective.

Keywords

Constitutional education, Education, Institutional care, Juvenile, Protective education, Prevention, Socio-pathological phenomena, Upbringing.

ÚVOD.....	9
TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1 PROBLEMATIKA ÚSTAVNÍ A OCHRANNÉ VÝCHOVY, SOUČASNÝ STAV V ČR.....	10
1.1 Ústavní výchova	10
1.2 Ochranná výchova	12
1.3 Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy v české republice	14
1.3.1 Diagnostický ústav	14
1.3.2 Dětský domov a dětský domov se školou	15
1.3.3 Výchovný ústav	16
2 SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY U KLIENTŮ.....	18
2.1 Závislosti.....	19
2.1.1 Tabakismus.....	19
2.1.2 Alkohol.....	20
2.1.3 Konopí a konopné drogy	21
2.1.4 Stimulancia.....	21
2.1.5 Halucinogeny.....	22
2.1.6 Opiáty	22
2.1.7 Patologické hráčství - gambling	22
2.2 Výchovné problémy a poruchy chování	23
3 SYSTÉM PREVENCE KONKRÉTNÍHO ZAŘÍZENÍ	29
3.1 Výchovná činnost realizovaná v konkrétním zařízení.....	32
3.2 Popis silných a slabých stránek výchovně vzdělávacích činností v systému pro výkon ústavní a ochranné výchovy v české republice.....	35
3.2.1 Silné stránky	35
3.2.2 Slabé stránky	36
PRAKTICKÁ ČÁST	39
4 METODIKA VÝZKUMNÉ ČINNOSTI	39
4.1 Popis výzkumného souboru.....	39
4.2 Výzkumné metody.....	39

4.3 Realizace výzkumného šetření	40
4.4 Interpretace výsledků dotazníkového šetření.....	41
5 SHRnutí A DISKUZE VÝSLEDKŮ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ A FORMULACE DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	51
ZÁVĚR	54
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	56
SEZNAM ZKRATEK	60
SEZNAM TABULEK A GRAFŮ.....	61
SEZNAM PŘÍLOH.....	62

ÚVOD

Předložená bakalářská práce bude věnována problematice výchovně vzdělávacích přístupů k ústavní a ochranné výchově mladistvých. Jejím cílem je analýza současného systému při výkonu ústavní a ochranné výchovy v institucionální péči v České republice, identifikace jeho silných a slabých stránek a formulace konkrétních doporučení, která by zachovala současné provozní nároky na jednotlivá zařízení.

Motivace k volbě tohoto tématu byla zapříčiněna profesní profilací autora, který působí na pozici pedagogického pracovníka ve Výchovném ústavu, středisku výchovné péče a střední škole Buškovice, na které se rozhodl implementovat předložený text.

Ke splnění stanoveného cíle práce bude potřebné nejprve položit teoretický základ práce ve formě sumarizace konkrétních teoretických východisek čerpaných z odborné literatury zaměřené na zkoumanou problematiku. Pro účely pochopení celé stati bude stěžejní jednoznačná formulace užívaných pojmů a termínů, které budou dále užívány.

Praktická část práce bude následně zaměřena na realizaci dotazníkového šetření mezi klienty Výchovného ústavu, střediska výchovné péče a střední školy Buškovice a dvou dalších spřátelených zařízení. Data získaná prostřednictvím distribuce nestandardizovaného dotazníku budou zpracována, analyzována a na jejich základě budou následně formulovány závěry výzkumného šetření, jež budou tvořit základ pro formulaci konkrétních opatření, jež mohou pozitivně zlepšit současný stav péče o klienty Výchovného ústavu, střediska výchovné péče a střední školy Buškovice.

V závěru předloženého textu se autor zaměří na shrnutí získaných dat, a jejich následnou diskuzi s podklady uvedenými mezi teoretickými východisky práce. Dále bude konstatováno a ověřeno, zda se autorovi podařilo naplnit cíl práce, či nikoliv.

TEORETICKÁ ČÁST

1 PROBLEMATIKA ÚSTAVNÍ A OCHRANNÉ VÝCHOVY, SOUČASNÝ STAV V ČR

V rámci první kapitoly bude čtenář detailně seznámen s problematikou ústavní a ochranné výchovy, jejich specifiky a zákonitostmi. Zachyceny budou rovněž silné a slabé stránky každé z nich.

Fungování ústavní a ochranné výchovy je ukotveno zejména v zákoně č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy. Účelem zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy spočívá v zabezpečení náhradní výchovné péče v zájmu zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání nezletilé osobě, a to zpravidla ve věku od 3 do 18 let, případně zletilé osobě do 19 let, na základě rozhodnutí soudu o ústavní výchově nebo ochranné výchově nebo o předběžném opatření (Zákon č. 109/2002 Sb., §1). Konkrétněji budou jednotlivá zařízení představena v následujících podkapitolách tohoto textu.

Nezletilé dítě, jenž z nějakého důvodu nemůže vyrůstat ve své biologické rodině, disponuje právem na výchovu v náhradní péči. Náhradní výchovná péče může být dítěti poskytnuta ve dvojí formě, a to jako náhradní rodinná péče, nebo péče ústavní. V rámci náhradní rodinné péče je dítě svěřeno do výchovy jiným osobám než rodičům, a to v prostředí, které se co nejvíce podobá podmínkám přirozeného rodinného prostředí. Vedle toho ústavní péče je zaměřena primárně na děti s nařízenou ústavní výchovou, nebo děti, jenž byly do péče konkrétního zařízení svěřeny biologickými rodiči, nebo jinými osobami odpovědnými za jejich výchovu (Bubleová, Vávrová, Frantíková, 2011).

1.1 Ústavní výchova

Institut ústavní výchovy v současnosti upravuje nový občanský zákoník č. 89/2012, dále jen NOZ. V minulosti byla tato problematika zaštiťována zákonem o rodině č. 94/1963 Sb. Dle NOZ Místně příslušný soud nařizuje ústavní výchovu v případě, že je „ohrožen

nebo narušen řádný vývoj dítěte, jeho výchova a je to v rozporu se zájmem dítěte nebo se naskytnou vážné důvody ze strany rodičů. Dále se ústavní výchova nařizuje na přechodnou dobu dítěti v případě, že se rodiče nemohou z vážných důvodů starat o dítě na dobu nejdéle však šesti měsíců. Dalšími důvody umístění dítěte do ústavní výchovy mohou být nedostatečné bytové či majetkové poměry. Soud při rozhodování o umístění dítěte do ústavní péče musí přihlédnout k zájmům dítěte i k místu jeho bydliště“ (Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník).

Ústavní výchovu je možné označit za velmi závažné opatření upravené legislativou. Před nařízením ústavní výchovy má vždy přednost péče individuální, ať se jedná o poručníctví, pěstounství, nebo péči jiné fyzické osoby než rodiče. Jak již bylo uvedeno výše, stěžejním právním předpisem upravující institut ústavní výchovy, je zákon č. 89/2012, občanský zákoník, a jeho § 971 odst. 1 upravující problematiku nařízení ústavní výchovy a umožňující místně příslušným soudům její nařízení.

Zároveň se jedná o dokument ukládající soudu povinnost zvážit, zda není namístě dát přednost svěření dítěte do péče fyzické osoby. Oproti původní právní úpravě obsažené v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, zpřesnil nový občanský zákoník podmínky pro nařízení ústavní výchovy s ohledem na zájem dítěte (§ 971 odst. 2) zákon č. 98/2012 Sb., občanský zákoník).

V případě, že rodiče dítěte nemohou z vážných důvodů zabezpečit výchovu dítěte na přechodnou dobu (např. z důvodů zdravotních), svěří soud dítě do zařízení vyžadující okamžitou pomoc, a to na dobu nejdéle šesti měsíců (§ 971 odst. 2) zákon č. 98/2012 Sb., občanský zákoník).

Ústavní výchova může být nařízena výhradně místně příslušným soudem prostřednictvím rozhodnutí, jímž je dítě odňato z péče rodičů a umístěno do ústavní péče. Jedná se o rozhodnutí velmi zásadně zasahující jak do práv rodičů, tak i dítěte. Z tohoto důvodu je bezpodmínečně nutné, aby soud velmi pečlivě vyšetřil veškeré rozhodné okolnosti posuzované věci. Materiální nedostatek rodiny sám o sobě nemůže být považován za důvod k nařízení ústavní výchovy, stejně jako to nemohou být ani nevyhovující bytové podmínky. Důvodem pro nařízení ústavní výchovy může být materiální nedostatek pouze v případě, je-li ve spojení s dalšími závažnými skutečnostmi, jako je neblahý fyzický

nebo psychický stav rodičů, jejich nedostatečné nebo nevhodné působení na dítě, a odmítání řešit vzniklou situaci ve spolupráci orgány územních samospráv, nebo jiných státních orgánů (Stanovisko Nejvyššího soudu České republiky ze dne 8.12.2010, Cpjn 202/2010).

Instituce ústavní péče jsou legislativně ukotveny v zákoně č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních. Účel zařízení ústavní péče spočívá v zajištění práva dítěte na výchovu a vzdělávání v návaznosti na ústavní principy a mezinárodní smlouvy o lidských právech. Ústavní zařízení má nezletilému ve věku od 3 do 18 let, případně zletilému do 26 let, na základě soudního rozhodnutí o ústavní nebo ochranné výchově, popř. o předběžném opatření zajistit náhradní výchovnou péči, která je v souladu s jeho zdravým vývojem, výchovou a vzděláváním (Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, §1, odst. 1 a 2).

„Účelem zařízení je poskytovat preventivně výchovnou péči, a tím zejména předcházet vzniku a rozvoji negativních projevů chování dítěte nebo narušení jeho zdravého vývoje, zmírňovat nebo odstraňovat příčiny nebo důsledky již vzniklých poruch chování a přispívat ke zdravému osobnostnímu vývoji dítěte.“ (Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, §1, odst.).

Pod resort Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, dále jen MŠMT spadají zařízení pro výkon ústavní výchovy, tedy diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy.

1.2 Ochranná výchova

Ochranná výchova je v České republice zakotvena v zákoně č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže ve znění pozdějších předpisů, který *„upravuje podmínky zodpovědnosti mládeže za protiprávní činy uvedené v trestním zákoníku, opatření ukládaná za takové protiprávní činy, postup,*

rozhodování a výkon soudnictví ve věcech mládeže.“(Zákon č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže ve znění pozdějších předpisů).

Ochrannou výchovou pak rozumíme druh ochranného opatření, který má za účel pozitivně ovlivnit celkový rozvoj mladistvého, a zároveň ochránit společnost před tím, aby mladiství páchali nejrůznější provinění. Ochranná výchova musí být vždy uložena místně příslušným soudem, a to v případech, kdy výchova mladistvého není řádně zabezpečena a odstranění tohoto nedostatku není možné zajistit v rodině, v níž mladistvý žije, nebo v případě, že je výchova mladistvého zanedbána, nebo v případě, že prostředí, v němž mladistvý vyrůstá, nezaručuje jeho řádnou výchovu. Osobě mladší 15 let lze uložit ochrannou výchovu pouze v občanskoprávním řízení, pokud osoba dovršila 12. rok věku a spáchala čin, za který ji trestní zákon dovoluje uložení výjimečného trestu. Mladistvému se ochranná výchova ukládá v trestním řízení (Vojtová In Pipeková, 2010).

Trvání tohoto ochranného opatření je přizpůsobeno době, po kterou to vyžaduje jeho účel, nejdéle však do dne dosažení zletilosti mladistvého. Avšak i v případě dosažení zletilosti mladistvého je možné ochrannou výchovu prodloužit o jeden kalendářní rok. V případě, že není možné nastolit výkon ochranné výchovy okamžitě po nabytí právní moci rozhodnutí soudu, je možné do doby jejího počátku nařídít soudní dohled nad mladistvým prostřednictvím probačního úředníka. Pokud důvody, pro něž byla ochranná výchova mladistvému uložena zaniknou ještě před jejím počátkem, místně příslušný soud má možnost od jejího nařízení upustit. V případě, že dojde ke splnění konkrétně stanovených podmínek, je možné ochrannou výchovu přetvořit ve výchovu ústavní. Mladistvý má možnost být z výchovného zařízení podmíněně propuštěn, avšak v takových případech mu bývá obvykle uloženo jiné dodatečné výchovné opatření, nebo nad ním bývá stanoven soudní dohled probačního úředníka. V případě, že ze strany mladistvého nejsou dodrženy podmínky podmíněného propuštění, má místně příslušný soud možnost rozhodnout o jeho zrušení a výkon ochranné výchovy mladistvému opětovně nařídít. Stejným způsobem je možné rovněž přeměnit ústavní výchovu na výchovu ochrannou (Vojtová In Pipeková, 2010).

1.3 Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy v české republice

Dle dikce Zákona 109/2002 Sb. mezi školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy řadíme diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy (Zákon č. 109/2002 Sb.). Ve všech těchto případech se jedná se o státní zařízení, poskytující dětem a mladistvým na základě rozhodnutí místně příslušného soudu nebo na základě žádosti osoby odpovědné za výchovu nezletilého, komplexní péči od 3 do 18 let, případně do 26 let (Jánský, 2014).

V průběhu školního roku 2016/2017 bylo v České republice vedeno celkem 211 zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy. Tato suma byla složena ze 13 diagnostických ústavů, 144 dětských domovů, 28 dětských domovů se školou, a 28 výchovných ústavů. V průběhu školního roku 2015/2016 bylo do školských zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy umístěno celkově 6 482 dětí a mladistvých (Český statistický úřad, 2016). Jednotlivá zařízení budou blíže specifikována v textu níže.

1.3.1 Diagnostický ústav

Diagnostickým ústavem rozumíme vstupní diagnostické zařízení. V případě nedobrovolného pobytu je to pak na základě soudního rozhodnutí. Přidělování klientů do diagnostických ústavů probíhá na základě místní příslušnosti a spádovosti jednotlivých oblastí (Pipeková, 1998).

Komplexní vyšetření nezletilého v diagnostickém ústavu pak poskytuje důležitá data rozhodná pro jeho umístění do příslušného zařízení. Vyšetření v diagnostickém ústavu trvá zpravidla 8 týdnů (Procházková In Vítková, 2004).

V konjunkci se vzděláváním dítěte má diagnostický ústav hned několik úloh.

- Diagnostickou: Vyšetření dítěte skrze pedagogicko-psychologickou činnost.
- Edukační: Zjištění dosažené úrovně znalostí a dovedností, stanovení a naplnění specifických vzdělávacích potřeb aj.
- Terapeutickou: Náprava poruch sociálních vztahů a chování klienta.

- Výchovnou a sociální: Zaměření na osobnost dítěte, jeho rodinnou situaci a nezbytnou sociálně-právní ochranu.
- Koordinační: Prohlubování a sjednocení odborných postupů, ověřování jejich efektivity, sjednocení součinnosti s orgány státní správy a dalšími zainteresovanými subjekty.
- Organizační: Umísťování dětí a mladistvých do zařízení v rámci územního obvodu diagnostického ústavu vymezené ministerstvem, popř. i mimo něj (Vojtová In Pipeková, 2010).

Základní organizační jednotku v diagnostickém ústavu tvoří tzv. výchovná skupina, složená nejméně ze 4 a nejvíc ze 6 členů. Pro potřeby komplexního vyšetření všech klientů jsou v diagnostických ústavech zpravidla zřizovány vždy alespoň tři výchovné skupiny dle věku a zařazení klientů. Klienti plnící povinnou školní docházku mají v rámci diagnostického ústavu zřízeny třídy s programem vzdělávání odpovídajícím svým rozsahem základní, speciální nebo praktické škole. Mládež s ukončenou povinnou školní docházkou má zřízenou diagnostickou třídu, ve které je zajišťována její příprava na budoucí výkon povolání (Procházková In Vítková, 2004).

1.3.2 Dětský domov a dětský domov se školou

Dětský domov je školským, koedukovaným, výchovným zařízením určeným k výkonu ústavní výchovy dětí a mládeže. Zajišťuje výchovnou, hmotnou a sociální péči pro jedince s normálním duševním vývojem, kteří ze závažných důvodů nemají možnost být vychováni ve své biologické rodině a nemohou být osvojeni nebo umístěni do některé z jiných forem náhradní rodinné péče, jako je pěstounská péče, osvojení, apod. (Vágnerová, 2014).

V minulosti bylo možné rozlišovat dětský domov rodinného typu a internátního typu. V současnosti jsou však již všechny dětské domovy rodinného typu, a jejich základní organizační jednotkou je rodinná skupina. Do dětských domovů jsou umísťováni společně chlapci a dívky ve věku od 3 do 18 let, popř. až do ukončení jejich přípravy na povolání. Dětským domovem je zajišťována péče o děti a mládež, jenž jsou zde umístěny z vážných sociálních nebo výchovných důvodů, a to na základě soudního rozhodnutí o ústavní výchově. Funguje-li dětský domov rovněž jako zařízení pro děti vyžadující

okamžitou pomoc (dále jen ZDVOP), je možné do něj dítě umístit i na základě žádosti rodičů nebo zákonných zástupců, popř. na základě předběžného opatření. Dětského domovy přijímají děti a mladistvé s normálním rozumovým vývojem, avšak ve výjimečných případech může být přijato i mentálně postižené dítě, jenž má v konkrétním zařízení svého sourozence a je možno zajistit jeho docházku do speciálního vzdělávacího zařízení (Vágnerová, 2014).

Další formou zařízení pro výkon ústavní výchovy je Dětský domov se školou. Účelem dětského domova se školou je zajištění komplexní péče o děti zpravidla ve věku od 6 let do ukončení povinné školní docházky v případě, že se u nich objevují závažné poruchy chování, popřípadě trpí přechodnou nebo trvalou duševní poruchou, která vyžaduje léčebně výchovnou intervenci. Rovněž jsou do těchto zařízení umísťovány matky s dětmi nesplňující podmínky přijetí do dětského domova.

Stejně, jako je tomu u běžného Dětského domova, je i v Dětském domově se školou základní organizační jednotkou rodinná skupina, složená nejméně z 5 a nejvíce z 8 členů. Každý Dětský domov se školou musí disponovat nejméně 2 a nejvíce 6 rodinnými skupinami. Součástí Dětského domova se školou je škola, ve které jsou zřízeny třídy s maximálním počtem 8 žáků, v nichž je dětem poskytováno základní vzdělávání přizpůsobené individuálním potřebám jednotlivých žáků. V praxi to znamená, že jsou často aplikovány rozsahy praktického nebo speciálního vzdělávání. V případě, že není možné dítě ani po ukončení jeho povinné školní docházky z důvodu pokračujících poruch chování vzdělávat na střední škole nebo učilišti mimo zařízení, popřípadě není-li mu zrušena ústavní výchova, je zpravidla přeřazeno do výchovného ústavu (Procházková In Vítková, 2004). Fungování výchovných ústavů popisuje následující podkapitola.

1.3.3 Výchovný ústav

Posledním školským zařízením pro výkon ústavní a ochranné výchovy je dle zákona č. 109/2002 Sb. výchovný ústav. Do výchovných ústavů jsou zařazovány děti starší 15 let, u kterých se objevily závažné poruchy chování. Je možné sem umístit i jedince starší 12 let, v případě, že je mu uložena ochranná výchova, a jeho chování vykazuje velmi závažné poruchy, na základě kterých, není možné jej umístit do dětského domova nebo v dětského domova se školou. Ve výjimečných případech je možné do výchovného

ústavu umístit i děti starší 12 let s nařízenou ústavní výchovou (Zákon č. 109/2002 Sb., § 14).

Stejně jako u ostatních zařízení, i ve výchovných ústavech jsou zřizovány výchovné skupiny. Zařízení jako takové plní úlohu výchovnou, vzdělávací a sociální. Vyučování v rámci odborné přípravy na budoucí zaměstnání většinou probíhá ve sloučených třídách pro více ročníků, a to zejména z kapacitních důvodů. (Vojtová In Pipeková, 2010).

Výchovné ústavy jsou odděleně zřizovány pro jedince s nařízenou ústavní výchovou, pro jedince s uloženou ochrannou výchovou, pro nezletilé matky a jejich děti nebo jedince vyžadující výchovně léčebnou péči (Zákon č. 109/2002 Sb.).

2 SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY U KLIENTŮ

Sociální patologií obecně rozumíme veškeré projevy nezdravého, abnormálního a společensky nežádoucího chování, které je možné označit za společensky nebezpečné. Jedná se o negativně sankciované deviantní chování, které je v rozporu se sociálními, právními nebo morálními společenskými normami a pravidly (Fisher, Škoda, 2009).

Výše popsanými projevy se zabývá sociální patologie jako vědní disciplína, jenž se zabývá studiem společensky nežádoucích jevů v rámci společnosti. Sociální patologie je vědní disciplínou prostupující řadou dalších vědních oborů, jako je forenzní psychologie, psychopatologie, psychiatrie, kriminologie, biologie, medicína, sociologie, sociální pedagogika, sociální práce a dalších (Fisher, Škoda, 2009).

Sociálně-patologickým chováním tedy označujeme takové chování jedince, jenž je charakteristické nedodržováním nebo porušováním sociálních norem, nezdravým životním stylem, překračováním legislativních norem a předpisů, vedoucí k poškozování zdraví jedince, jeho okolního životního i pracovního prostředí, což má za následek individuální, skupinové či celospolečenské poruchy a deformace (Fisher, Škoda, 2014).

Leinová (2007) sociální patologii rozděluje na základě předmětu jejího zkoumání do specifických okruhů na:

- sexuální deviace, jako je zoofilie, pedofilie, nekrofilie, hypersexualita nebo voyerství,
- záškoláctví,
- patologické lhaní,
- prostituce,
- sektářství,
- týrání, zanedbávání, zneužívání,
- násilí, šikana, agrese,
- poruchy chování způsobené duševními poruchami,
- závislosti (alkohol, drogy, gambling, workoholismus, náboženský fanatismus),
- kriminalita, vandalismus, delikvence,

- ohrožení mravní výchovy dětí a mládeže,
- intolerance, xenofobie, rasismus,
- suicidální tendence a sebepoškození (Leinová, 2007).

V následujícím textu budou charakterizovány pouze vybrané oblasti sociálně patologického chování, které byly selektovány s ohledem na zaměření této práce, tedy v závislosti na míru a frekvenci jejich výskytu v prostředí zařízení pro ústavní a ochrannou výchovu.

2.1 Závislosti

Současný černý trh nabízí celou řadu drog, na nichž je možné si utvořit závislost. Pro účely této práce bude věnována pozornost zejména těm, se kterými je možné se setkat v rámci každodenního života a těm, se kterými děti a mladiství nejčastěji přicházejí do styku. Na úvod této podkapitoly je rovněž podstatné zmínit, že je možné rozlišovat závislosti dle typu, na závislosti drogového a nedrogového charakteru. Nyní budou představeny některé závislosti drogového charakteru.

Pojem droga je označením pro specifické typy omamných a psychotropních látek. Jejich základ tvoří tzv. psychotropní efekt upravující lidské vnímání. Dalším znakem pak může být vznik závislosti nastupující po dlouhodobější aplikaci těchto látek do lidského organismu (Marádová, 2006).

Dle Marádové jsou drogy „*látky přírodní (části rostlin) i synteticky (chemickou cestou) připravené, které působí na naši psychiku, ovlivňuje naše prožívání i chování. Jedná se o látky návykové, tj. mohou vyvolat závislost*“ (Marádová, 2006, s. 5). Závislost pak označuje za „*chorobný stav spojený s neovladatelnou touhou po opakování prožitku, tj. nekontrolovatelnou potřebou po dalším užití drogy, mnohdy s tendencí zvyšovat dávky.*“ (Marádová, 2006, s. 7).

2.1.1 Tabakismus

Tabákové listy obsahují látku nikotin, na níž je možné si vybudovat silnou závislost. Na trhu je dostupná hned v několika formách, z nichž k nejoblíbenějším řadíme cigarety.

Účinky nikotinu na lidský organismus se dostávají v řádu vteřin následujících po jeho aplikaci (inhalaci, šňupnutí, polknutí apod.) Mezi mládeží jsou aktuálně velmi oblíbené také tzv. vodní dýmky, které jsou však podstatně nebezpečnější než klasické cigarety (Králíková, 2015).

Uživatele tabáku je možné velmi jednoduše identifikovat na základě výrazného zápachu, popř. zažloutlých nehtů a prstů, v případě silného kuřáctví. Dále se mohou vyskytovat dýchací problémy, a s tím související snížení fyzické zdatnosti, kardiovaskulární choroby, rychlejší tvorba vrásek nebo zvýšené riziko vzniku karcinomu plic (Nešpor, 1996). „*V České republice pravidelně kouří asi 30% osob ve věku nad 15 let, v ostatních zemích EU je podíl kuřáků podobný nebo nižší. Celosvětově nyní umírají ročně až 4 miliony lidí a v ČR 23 000 osob v důsledku nemocí způsobených tabákem.*“ (Minařík in Kalina 2015, s. 79).

2.1.2 Alkohol

Alkohol je legálně dostupnou látkou všem zletilý a svéprávným osobám. Množství neohrožující lidský život se pohybuje okolo 0,5 l piva nebo 0,2 dl vína denně. Pravidelné užívání alkoholu výrazně negativně ovlivňuje průběh stávajících onemocnění, jako je například epilepsie. Následkem dlouhodobého nadužívání alkoholu pak mohou být problémy s játry, vysoký krevní tlak, cukrovka aj. jaterní problémy nebo zvýšený krevní tlak (Nešpor, Csémy, Pernicová, 1996).

Alkoholismus je možné rozčlenit na několik vývojových stádií závislosti. V prvním stádiu, tedy stádiu alfa, je alkohol spíše prostředkem k odbourání úzkostných stavů, a často má jeho užívání jen jednorázový charakter, a nezpůsobuje závislost. Ve druhém stádiu, stádiu beta, se pak jedná o jeho občasné nadužívání, a pravidelnou konzumaci ve společnosti. Zde již hrozí poškození jater. Stadium gama je pak charakteristické zvýšenou snášenlivostí většího množství alkoholu a problémy s kontrolou nad užitým množstvím. Ve stadiu delta jedinec denně potřebuje alespoň malé množství alkoholu, a má problémy při jeho absenci. Ve fázi epsilon se již jedná o plně rozvinutou závislost, která s sebou nese značné zdravotní problémy a ovlivňuje všechny oblasti života jedince (Minařík in Kalina, 2015).

2.1.3 Konopí a konopné drogy

Konopí je bylinou, ze které je možné získat THC, tedy účinnou látku tetrahydrocannabinol, hned několik způsoby. Jednotlivé druhy konopí se od sebe odlišují obsahem pryskyřice a THC. Každý jedinec reaguje na THC odlišně, jelikož stav po užití vždy závisí na aktuální psychické i fyzické kondici jedince. Nejčastěji má člověk pocit naprostého uvolnění, veselost a smích, ztráta povědomí o plynutí času, zintenzivňují se vjemy okolí, hudby apod. (Hajný, 2001).

Účinek netrvá vždy stejně dlouho, a mimo obsah účinné látky je závislý také na formě užití. THC je možné konzumovat inhalací cigarety nebo dýmky, popř. konzumací v pokrmu. Konopí je častou příčinou dopravních nehod, a mnohdy tvoří první krok v přechodu ke tvrdším drogám (Hajný, 2001). U mládeže a dospívajících se jedná o velmi populární drogu, a pro řadu z nich je neodmyslitelnou součástí jejich každodenního života (Blažejovský, 2015).

2.1.4 Stimulancia

Mezi stimulancia, nebo jinak řečeno stimulační, povzbuzující drogy, řadíme látky jako je kokain, pervitin nebo extáze apod., které mají podobu bílého prášku, nebo v případě extáze pilulky (Presl, 1995). Účinek těchto stimulantů se dostavuje bezprostředně po aplikaci drogy, a trvá v rádech hodin. Aplikace je možná inhalací, nitrožilně nebo šňupáním. Největší zdravotní riziko představuje nitrožilní aplikace z důvodu možnosti přenosu nejrůznějších chorob (Hajný, 2001).

K účinkům drogy patří extroverze, vymizení bariér, navýšení sebevědomí, pocit subjektivní psychické i fyzické pohody, přival energie. Při opakovaném užívání se objevuje paranoia, vznik utkvělých představ, halucinace a další (Minařík in Kalina, 2015). Stimulanty jsou celkově velmi oblíbené u mladých lidí na nejrůznějších tanečních akcích, na nichž se chtějí nabudit, a zvýšit si pomocí drogy sebevědomí. Díky droze však jedinec často jedná bezmyšlenkovitě, a útočněji než obvykle. Obzvláště nebezpečné jsou stimulanty za volantem. Vedlejším účinkem stimulačních drog je nechutenství a s ním související úbytek váhy (Hajný, 2001).

2.1.5 Halucinogeny

Pravděpodobně nejznámější a nejrozšířenější halucinogenní drogu je LSD. Mezi jeho typické účinky je možné zařadit psychické změny a změny vnímání a představivosti. Uživatel LSD má pod vlivem drogy „vlastní svět“ mimo aktuální realitu. Jeho vidění je zkreslené a zdeformované, může zaměňovat lidi a zvířata, věci mění své barvy a vlastnosti. Zajímavostí je, že u LSD nebyl prokázán vznik fyzické závislosti. V případě častého užívání se však objevují depresivní stavy, které po vymizení účinnů drogy neodeznívají, a mají trvalý charakter. Účinky LSD mohou trvat až 6 hodin. Aplikační formou je nejčastěji papírek napuštěný účinnou látkou. Objevují se však i tablety. Velmi nebezpečný je tzv. „badtrip“, tedy typ stavu, v němž jedinec upadá do deprese a záchvatů paniky, při nichž může docházet i k suicidálnímu jednání (Hajný, 2001).

2.1.6 Opiáty

Opiáty rozumíme alkaloidy získávané ze surového opia nezralých makovic. Společensky nejužívanějšími a zároveň tolerovanými alkaloidy jsou kodein a morfium (Presl, 1994). Nelegálním, avšak nejpopulárnějším zástupcem opiátů je heroin. Na heroinu vzniká závislost již po aplikaci první dávky. Po odeznění první dávky se již dostávají fyzické abstinenci příznaky. Účinkem heroinu je stav absolutního klidu, zúžené zornice, následně pak halucinace a nevolnosti. Při vynechání dávky se objevují silné bolesti, poruchy spánku, průjmky, zvracení apod. Při nadměrném užívání způsobuje poruchy vnímání, špatnou výslovnost či apatické stavy a smrt (Blažejovský, 2015). Aplikační formy heroinu jsou stejné jako u pervitinu, avšak vzhledem k tomu, že heroin spadá mezi dražší drogy, je nejčastěji užíván nitrožilně (Hajný, 2001).

2.1.7 Patologické hráčství - gambling

Poslední část této podkapitoly je věnována patologickému hráčství. Patologické hráčství patří mezi nedrogové závislosti, které jsou společensky tolerované a velmi dobře dostupné. Z těchto důvodů mu velmi často propadají i mladiství, přestože v České republice je zákonem zakázáno hrát a vsázet všem osobám mladším 18 let.

Mezinárodní klasifikace nemocí řadí patologické hráčství k návykovým a impulzivním poruchám, z čehož vyplývá, že není definováno jako druh závislosti (Nešpor, 2011).

Patologické hráčství je možné diagnostikovat v případě, že se v životě jedince opakují časté epizody hráčství, a je upozadován jeho rodinný, pracovní, sociální a materiální život a hodnoty (Kachlík, 2011). Jak již bylo zmíněno výše, snadná dostupnost „výherních“ terminálů, sázkových kanceláří, online her, jejich počet, rozložení a typ dávají obrovský prostor vzniku patologického hráčství. Hraní se dle Úřadu vlády ČR stává problematickým v momentě, kdy hráč hazardní hry pro své hraní utrpí nějaké škody (Úřad vlády ČR, 2013).

Podle Světové zdravotnické organizace je patologické hráčství definováno následovně:

(MKN – 10):

- Hráčská epizoda se objeví alespoň dvakrát v roce.
- Hráčské epizody se opakují a jsou pro hráče ztrátové. Narušují jeho život, ztráta peněz mu způsobuje úzkost, ale i přesto se epizody i dále opakují.
- Hráč cítí bažení po hraní, kterému nedokáže poručit, a hře odolat.
- Hráč o hře kontinuálně přemýšlí, představuje si ji, a to včetně činností, které ji doprovázejí (Nešpor, 2011).

2.2 Výchovné problémy a poruchy chování

Řada výchovných problémů, nebo jinak řečeno závadového a rizikového chování dětí, má souvislost s nevhodným působením rodinného prostředí. Poruchami chování obecně rozumíme projevy vymykající se běžnému chování jedince v souvislosti s narušováním platných společenských norem a pravidel (Novotná, Kremličková, 1997).

V úvodu se tedy nabízí otázka, jaký je rozdíl mezi výchovným problémem a poruchou chování? Tato otázka je meritem zkoumání hned několika odborných vědních disciplín a oborů, jako jsou sociologie, psychiatrie, psychologie, speciální pedagogika, sociální pedagogika nebo etopedie, která je její součástí. Vymezení konkrétních pojmů je v rámci každé disciplíny trochu odlišné, avšak definice poruchy chování je pro všechny společná.

Předložený text je vzhledem ke svému zaměření soustředěn zejména na poruchy chování vznikající v důsledku nežádoucího působení rodinného prostředí na dítě. V souvislosti

s uvedeným se jeví jako vhodné uvést myšlenku Matějčka, který uvádí: „*Dobry charakter člověka a plně rozvinuté rozumové schopnosti jsou nesmírnou hodnotou pro společnost. Proto má včasné odhalení deprivace a náprava mimořádný společenský význam.*“ (Matějček, 2017, s.46). Dle stejného autora je rovněž nutné předcházet citovému strádání dítěte prostřednictvím dostatečného a dlouhodobého uspokojení jeho základních potřeb. Potřeby pak rozděluje do pěti kategorií, které se někdy navzájem prolínají v závislosti na situaci, v níž se dítě aktuálně nachází. Jedná se o potřebu:

- podnětové stimulace, vedení organismu k fyzické i psychické aktivitě,
- smysluplného světa, která umožňuje dítěti učit se novým věcem, nabývat zkušenosti aj.,
- pocitu bezpečí a jistoty,
- pozitivní sociální identity, která je určující pro správnou míru sebevědomí a sebeúcty,
- sdílet společnou otevřenou budoucnost (Matějček, Dytrych, 1994).

Novotná a Kremličková (1997) zdůrazňují důležitost uspokojení základních potřeb dítěte, k čemuž uvádějí, že za jednu z hlavních příčin vzniku poruchy chování je možné považovat narušené sociální vztahy v rodině. „*Tyto poruchy znamenají především narušenou přirozenou interakci, negativní modifikaci vzorů chování, nenaplnění základních potřeb člověka.*“ (Novotná, Kremličková, 1997, s. 44). Žádoucí sociální vývoj člověka vyžaduje uspokojení jeho základních potřeb, zejména pak pocitu bezpečí a jistoty, materiálních jistot a pevné emoční vazby. V případě, že dítě nemá možnost takové uspokojení nalézt ve svém rodinném prostředí, hledá je jinde, což může mít za následek výskyt nežádoucího chování a jednání, které je společností a dospělými jedinci považováno za závadné, až patologické (Novotná, Kremličková, 1997).

Z výše uvedeného jednoznačně vyplývá, že rodina hraje ve zdravém vývoji dítěte nezastupitelnou roli, a v případě, že absentuje uspokojení některé z výše popsaných potřeb, mohou se u něj vyskytnout poruchy chování nebo jiné psychické potíže.

Jednotlivé poruchy chování, jež jsou důsledkem nezdravého výchovného procesu, popřípadě jeho průvodním jevem, je možné rozlišovat na základě závažnosti projevu a možnostech jejich odstranění. Pedagogicky zaměřené vědní disciplíny rozčleňují

v závislosti na úrovni společenské závažnosti poruchy chování disociálního rázu, jejichž projevy je možné charakterizovat jako mírné vybočení od běžné normy chování dané společenskými pravidly, které je možné upravit běžnými, avšak důsledně dodržovanými výchovnými postupy (Novotná, Kremličková, 1997).

Patří sem:

- Zlozvyk: mírný projev nežádoucího chování nebo návyku, jenž vzniknul jako důsledek nevhodné výchovy, vysoké zátěže ve škole, nemoci, nebo jiné stresové události. Hovoří se zde například o tzv. návykovém nechutenství, kousání nehtů, cucání čehokoliv bez ohledu na věk, nespavost a podobně. Zvláštním jevem je pak vzdorovitost, která se nejčastěji projevuje u dětí náročných a perfekcionalistických rodičů, kteří na své ratolesti kladou přehnaně vysoké nároky a mají tendenci je přetěžovat bez ohledu na individuální schopnosti, možnosti a potřeby dítěte. Zlozvyk může být rovněž prostředkem pro upoutání pozornosti okolí, jenž se může navenek projevovat dvojitým způsobem, a to buď skrze agresivitu a destruktivní chování, nebo apatii a pasivitu. Velmi často se objevují také negativní reakce, na pozitivní podněty (Novotná, Kremličková, 1997).
- Lhaní: jeho závažnost je možno posuzovat různě, jelikož je nutné zohledňovat řadu faktorů, jako kdo lže, proč lže a jaký to má důsledek. Malé děti mohou tímto způsobem pouze projevovat svou bujnou fantazii, nebo se na sebe snažit upoutat pozornost okolí. Závažná lež je však charakteristická úmyslem, prostřednictvím kterého dítě sleduje svůj osobní prospěch, záměr, nebo snahu někomu ublížit (Novotná, Kremličková, 1997).
- Drobná krádež: opět je nutno zohlednit, jaká je příčina krádeže, zda se jedná o opakovaný čin, nebo ojedinělý skutek, za jakých okolností ke krádeži došlo, a co bylo ukradeno. Příčina krádeže může spočívat například ve snaze začlenit se do vrstevnické skupiny, nebo vlivem nevhodného sociálního prostředí, které dítě obklopuje. Tento typ poruchového chování není možné nijak zlehčovat, jelikož je formou predeliktivního chování (Novotná, Kremličková, 1997).
- Útěky a záškoláctví: Bývají zpravidla následkem narušených sociálních vztahů s dospělými ve škole nebo v rodinném prostředí. Útěkem z domova může dítě řešit konfliktní rodinnou atmosféru, se kterou si jinak neví rady. Záškoláctví pak může být

způsobem, jak předchází šikaně, nebo špatným studijním výsledkům (Novotná, Kremličková, 1997).

- Agresivita: Agresivní vzorce chování si dítě prvotně osvojuje v rodině. Jedná se zejména o případy, kdy je v rodině užíváno fyzických trestů, nebo je dítě týráno, čímž si rodiče upevňují svůj pocit moci. Agrese je chováním naučeným, získaným ze zkušeností. Jeho formy mohou být různé, a to od nadávek přes posměch, až k sebepoškození nebo týrání. Zvláštním druh agrese pak představuje šikana. U dětí, které šikanují, dominuje potřeba mít nad někým moc, za každou cenu se prosadit, a ublížit druhému za účelem vlastního uspokojení. Jedná se o velmi nebezpečný jev, který je potřebné okamžitě po jeho identifikaci řešit (Říčan, 1995). Říčan k šikaně dále uvádí: „*Šikanování říkáme tomu, když jedno dítě nebo skupina dětí říká jinému dítěti ošklivé věci a nepříjemné věci, bije je, kope, vyhrožuje mu, zamyká je v místnosti a podobně. Tyto incidenty se mohou často opakovat a pro šikanované dítě je obtížné, aby se samo ubránilo. Jako šikanování mohou být označeny také opakované posměšky nebo ošklivé poznámky o rodině. Jako šikanování však obvykle neoznačujeme občasnou rvačku nebo hádku přibližně stejně fyzicky vybavených soupeřů.*“ (Říčan, 1995, s. 26).
- Asociální chování: Představuje vybočení z daných společenských norem závažnější povahy, avšak ještě se nejedná o chování, jenž by bylo v rozporu se zákonem (Novotná, Kremličková, 1997).

Mezi další projevy patří:

- Negativismus: Způsob úniku z nepříjemné situace, kdy se dítě uzavírá do sebe, a je omezena až zcela přerušena jeho komunikace s dospělými. Jedná se o reakci na příliš vysoké nároky, které jsou na dítě kladeny, popřípadě o reakci na příliš přísné tresty (Novotná, Kremličková, 1997).
- Závislosti a závislostní chování a závislost: v tomto kontextu se nejedná o důsledek nevhodné výchovy dítěte, ale o jeho reakci na obtížnou životní situaci nebo nějakou traumatizující událost. Jde v podstatě o formu úniku. Radíme sem narkomanií, toxikomanií, alkoholismus, kofeinismus, nikotinismus, gamblerství a nejrůznější typy sexuálních deviací (Novotná, Kremličková, 1997).

- Antisociální chování: představuje nejvyšší míru nebezpečí pro společnost. Jedinec vykazuje vysoce závadové chování, které je v rozporu se zákony i společenskými normami. Svým jednáním pachatel neškodí pouze vlastní osobě, ale i okolí. Jedná se o projevy, jako jsou loupeže, přepadení, vandalismus, ublížení na zdraví, znásilnění, závažné krádeže, v krajních případech pak vražda nebo zabití (Novotná, Kremličková, 1997).

Dle Mezinárodní klasifikace nemocí je pro děti trpící poruchami chování typické projevy vzdoru, agrese a disociálního jednání nejen vůči dětem, ale i vůči dospělým, a je možné je pozorovat už od raného dětství. Tyto projevy nemají nahodilý charakter, a nejsou ojedinělé, a objevují se dlouhodobě, nejméně po dobu půl roku. Dítě trpící některou z poruch chování má problém s dodržováním společenských norem a pravidel, plněním povinností, respektováním autorit a výchovných kroků rodičů, nebo jiných vychovávajících osob. Za poruchu chování není v žádném případě možné považovat klasické dětské „zlobení,“ apod. (Kliment, 2013).

Dle mezinárodní klasifikace nemocí je možné poruchy dělit následovně:

- Porucha s opozičním vzorem: souvisí s dětským zlobením a vzdorem. Neznamená porušování daných pravidel, přestože může být pro okolí nepříjemná (Kliment, 2013).
- Porucha ve vztahu k rodině: projev disociálního chování, dítě je agresivní vůči členům rodiny. Objevují se i krádeže jejich majetku, nebo poškozování majetku jednotlivých rodinných příslušníků (Kliment, 2013).
- Socializovaná porucha chování: Projevuje se záškoláctvím, krádežemi, nebo delikvencí v rámci party. Dítě je sice dobře socializované, problémové chování, jako je agrese nebo disociální jednání se ale projevuje, jakmile je v přítomnosti své party vrstevníků (Kliment, 2013).
- Nesocializovaná porucha chování: Kvůli vzdoru a agresivitě dochází ke konfliktním situacím mezi vrstevníky, nejčastěji se projevuje v prostředí školy (Kliment, 2013).

Vědní disciplínou, zabývající se zlepšením a nápravou poruch chování, je etopedie. Jedná se o obor, jenž je součástí speciální pedagogiky, který se zaměřuje na potíže související s poruchami chování, jako jsou narušené sociální vztahy, které se snaží napravit skrze

výchovu a vzdělávání dětí i dospělých. Etopedie spatřuje příčinu špatné vychovatelnosti dětí v patologické výchově rodičů (Kliment, 2013).

3 SYSTÉM PREVENCE KONKRÉTNÍHO ZAŘÍZENÍ

Pro účely tohoto textu je nutné si nejprve detailně představit zařízení, kterému se bude práce nadále věnovat. Výchovný ústav, středisko výchovné péče a střední škola Buškovice (dále jen VÚ, SVP a SŠ Buškovice) je školským zařízením pro výkon ústavní a ochranné výchovy a pro preventivně výchovnou péči. Jedná se o zařízení s celoročním provozem, jehož kapacita je 40 klientů rozdělených do pěti výchovných skupin pro účely dlouhodobé péče (Preventivní program VÚ, SVP a SŠ Buškovice, 2019).

Klienty jsou nejčastěji chlapci ve věku od ukončení povinné školní docházky do 18 let. Tito jsou do zařízení přijímáni na základě rozhodnutí soudu o ústavní výchově, ochranné výchově nebo předběžném opatření, přičemž důvodem rozhodnutí je snaha o zajištění jejich zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání. V majoritě případů jsou do zařízení umisťována chlapci, u nichž se vyskytly výchovné problémy, symptomy poruch chování nebo jiné ohrožení sociálně patologické povahy (Preventivní program VÚ, SVP a SŠ Buškovice, 2019).

Součástí výchovného ústavu je rovněž Střední škola Buškovice. Účel VÚ spočívá v zajištění nezletilé osobě ve věku od 15 do 18 let, případně zletilé osobě do 19 let na základě rozhodnutí soudu o nařízené ústavní výchově nebo uložené ochranné výchově nebo o předběžném opatření, náhradní výchovnou péči v zájmu jeho zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání. Střední škola Buškovice je školou speciální a ve vztahu ke svým žákům plní hlavně úkoly vzdělávacího a výchovného charakteru, a poskytuje jim profesní přípravu k výkonu budoucího povolání. Zařízení plní rovněž preventivně výchovnou funkci v podobě prevence vzniku a rozvoje negativních projevů chování dítěte nebo narušení jeho zdravého vývoje, zmírňování nebo úplné eliminaci příčin nebo důsledků již vzniklých poruch chování a přispívání ke zdravému osobnostnímu vývoji dítěte a jeho zdravému životnímu stylu (Preventivní program VÚ, SVP a SŠ Buškovice, 2019).

Prevence zaujímá v rámci práce s nezletilými v zařízení nezastupitelnou roli, jelikož představuje jeden z klíčových úkolů zařízení. Stěžejní princip prevence výskytu sociálně patologických jevů u chlapců v zařízení spočívá ve snaze předejít, případně

minimalizovat nežádoucí nebo rizikové projevy chování, a vést klienty k budování a posilování zdravého životního stylu, rozvoje psychosociálních dovedností a pozitivních vzorců chování, stejně jako osvojení společensky přijatelných způsobů zvládnání náročných životních situací (Preventivní program VÚ, SVP a SŠ Buškovice, 2019).

VÚ, SVP a SŠ Buškovice vzhledem ke svému specifickému zaměření působí ve všech třech preventivních rovinách, tedy v prevenci primární, sekundární i terciární. Preventivní program pak vypadá tak, že primární prevence je zaměřena na rizikové chování, které se u klienta doposud neobjevilo, a na prevenci problémů spojených s odchodem ze zařízení. Sekundární prevence je zaměřena na prevenci vzniku, rozvoje a přetrvání rizikového chování u ohrožených jedinců. Terciární prevence je zaměřena na prevenci zdravotních a sociálních rizik, které jsou následkem rizikového chování jedince (Preventivní program VÚ, SVP a SŠ Buškovice, 2019).

Aktuálně je možné zaznamenat trend zvyšujícího se věku chlapců umístěných do zařízení, s čímž souvisí jev, kdy většina těchto klientů již vyčerpala některá nebo všechna možná výchovná opatření. K nejčastějším formám nežádoucího chování, jenž chlapci vykazují patří:

- agresivní projevy, jako je šikana, sebepoškozování, rasistické chování apod.
- delikvence a kriminalita
- závislosti
- sexuálně-rizikové chování
- záškoláctví a útěkářství
- poruchy a problémy spojené se syndromem CAN (Preventivní program VÚ, SVP a SŠ Buškovice, 2019).

Preventivní program VÚ, SVP a SŠ Buškovice dále definuje cíle dlouhodobé a krátkodobé, které jsou blíže specifikovány v textu níže.

K dlouhodobým cílům patří cíle obecnějšího charakteru, jako je sběr a evidence dat a následná analýza etiologie vzniku sociálně patologických jevů, podíl na tvorbě teoretických východisek z této oblasti a jejich následná implementace do praxe, tvorba a realizace vlastních projektů pro účely prevence rizikového chování, kontinuální vzdělávání pedagogických pracovníků, prohlubování komunikačních dovedností

pedagogických pracovníků a jejich vzájemná spolupráce, mezirezortní spolupráce s kurátory, soudy, úřady, vzdělávacími institucemi a zákonnými zástupci klientů.

Vedle toho ke krátkodobým cílům, které jsou zaměřeny individuálně na jednotlivé klienty a výchovné skupiny se řadí prohlubování znalostí klientů umístěných v zařízení o sociálně patologických jevech a jejich následcích, zdravém životním stylu, a některých právních předpisech, dále sem patří tvorba bezpečného a pozitivního klimatu ve výchovných skupinách a komunitě, řešení aktuálních problémových situací v oblasti rizikového chování, podpora skupinové koheze, zefektivňování komunikace mezi dospělými a dětmi a dětmi navzájem, podpora přiměřeného sebevědomí klientů, sanace rodinných vztahů klientů, zapojení zákonných zástupců do veškerého dění v životě klientů, poskytování podpory při adaptaci na podmínky zařízení pro nově příchozí klienty, stabilizace klientů po návratu z útěku, minimalizace rizik spojených s užíváním návykových, omamných a psychotropních látek a poskytování široké škály volnočasových aktivit (Preventivní program VÚ, SVP a SŠ Buškovice, 2019).

Z konkrétních aktivit, které jsou ve VÚ, SVP a SŠ Buškovice v aktuálním školním roce realizovány lze jmenovat:

- Účast na sportovních soutěžích, na které jsou chlapci dlouhodobě a systematicky připravováni. Sportovní vyžití je pro chlapce motivací k aktivnímu a zdravému životnímu stylu. Fyzická aktivita má rovněž pozitivní vliv na sebehodnocení a sebepojetí klientů a zvyšuje jejich frustrační toleranci.
- Veřejně prospěšné práce ve spolupráci s lokální Probační a mediační službou Louny. Cíl této spolupráce spočívá v dohodě o tom, že klienti mohou uložené veřejně prospěšné práce vykonávat přímo v zařízení, odkud pak odcházejí bez závazků.
- Aktivní i pasivní účast na kulturních a společenských akcích za účelem, podpory estetického cítění a sociálních schopností klientů.
- Fungování Hudební bubenické skupiny Australien Buškovice, která podporuje pozitivní vztahy chlapců s širokou veřejností. Chlapci se za doprovodu vychovatelů zúčastňují lokálních společenských akcí, na nichž vystupují, čímž reprezentují zařízení.

- Účast na pravidelných romských zábavách v Sýrovicích za účelem začleňování a přijímání různých etnických skupin.
- Ve spolupráci s úřadem práce probíhá výstupní program zaměřený na finanční gramotnost chlapců, který je připravuje na orientaci ve světě financí poté, co opustí zařízení.
- Účast na projektu „Chci pracovat“ Evropského sociálního fondu z operačního programu „Zaměstnanost“, pod záštitou společnosti „Medexa“.
- Volnočasové nebo vzdělávací aktivity klientů umístěných v zařízení podpořené Nadačním fondem Albert, jako jsou kroužky, kvalifikační a rekvalifikační kurzy apod.
- Projekt „72 hodin“ jehož principem je občanská angažovanost, sdílení veřejného prostoru a vzájemná výpomoc založená a dobrovolnictví (Preventivní program VÚ, SVP a SŠ Buškovice, 2019).

3.1 Výchovná činnost realizovaná v konkrétním zařízení

I v této podkapitole je text zaměřen na VÚ, SVP a SŠ Buškovice, u nějž budou uvedeny konkrétní implementované výchovné činnosti. Zařízení při plánování výchovné činnosti vychází kromě pedagogických zásad i ze základních požadavků specifických pro zájmovou činnost obecně. Požadavky na pedagogické ovlivňování volného času je možné chápat jako potřebu citlivého pedagogického vedení chlapců směrem k efektivním volnočasovým aktivitám. Hlavním pilířem této činnosti je seznámení chlapců s různými způsoby smysluplného využívání volného času, které jim mohou přinést pocit seberealizace a uspokojení. V rámci naplňování požadavku seberealizace se pedagogičtí pracovníci snaží o uplatnění specifických vloh každého jedince. Chlapci nejsou za tuto činnost hodnoceni vzájemným srovnáváním výsledků, ale cení se zejména jejich snaha (Školní vzdělávací program VÚ, SVP a SŠ Buškovice, 2016).

Relaxační a rekreační zaměření volnočasových aktivit přispívá k regeneraci duševních i fyzických sil klientů. Jejich obsah a harmonogram je zakotven ve Vnitřním řádu a dokumentech pro mimoškolní činnost, jako jsou roční plány výchovně-vzdělávací činnosti, týdenní plány jednotlivých výchovných skupin vycházejících ze ŠVP

a vytvořených takovým způsobem, aby byly obsaženy všechny oblasti vzdělávání a svým obsahem vedly klienty k osvojení konkrétních klíčových kompetencí (Školní vzdělávací program VÚ, SVP a SŠ Buškovice, 2016).

System hodnocení práce a chování klientů je ukotven v zákoně č. 109/2002 Sb. Velmi důležitou roli však hraje rovněž jejich slovní hodnocení, jelikož i ústní pochvala má motivační účinek. Pro tyto účely fungují rovněž pravidelné týdenní komunity výchovných skupin, kde jsou skupinově rozebírány úspěchy a neúspěchy jednotlivých chlapců, a plánována činnost na následující období (Školní vzdělávací program VÚ, SVP a SŠ Buškovice, 2016).

Mimoškolní výchovně-vzdělávací činnost naplňuje volný čas účastníků aktivitami zaměřenými na oblasti, jako je např:

- **Rekreační výchovná činnost:** V rámci rekreační výchovné činnosti dochází k naplňování cílů, jako je implementace kompenzační funkce rekreace, eliminace únavy, aktivní odpočinek. Pro tyto účely probíhají aktivity jako jsou individuální a skupinové tělovýchovné aktivity, vycházky, pohybové hry v přírodě, návštěvy kina, divadla, koncertů, sportovních akcí, výlety aj. Na základě výše uvedených aktivit se u chlapců očekává osvojení kompetencí, jako je chápaní a praktické využití podstaty aktivního odpočinku, a znalost a aktivní využívání relaxačních technik.
- **Příprava na vyučování:** V rámci této výchovné činnosti probíhá doplňková činnost k vzdělávacím aktivitám školy, prohlubují se dovednosti, vědomosti a návyky z vyučování, posiluje se smysl pro odpovědnost a povinnosti, aj. V rámci přípravy na vyučování jsou konkrétně realizovány aktivity, jako je pravidelné plnění domácích úkolů, četba a práce s literaturou, osvojování technik učení, používání učebních pomůcek a materiálů, samostatná činnost, skupinová činnost, vzájemná pomoc, kontrola úrovně dosažených vědomostí, účast na exkurzích, spolupráce se školou aj. Naplňováním těchto aktivit se u chlapců očekává osvojení kompetencí, jako je schopnost samostatného učení a efektivního rozvržení pracovní činnosti, individuální i skupinová práce.
- **Zájmové výchovná činnost:** V rámci zájmové výchovné činnosti dochází ke snahám o vyvolání zájmu chlapců o nejrůznější oblasti, jako jsou například technické obory,

manuální zručnost, ochrana přírody, pěstitelství, zájem o literaturu a četbu, hudební dovednosti, aktivní pobyt v přírodě, tělesná zdatnost, znalost pravidel silničního provozu apod. Pro tyto účely jsou realizovány aktivity, jako je zhotovování výrobků z nejrůznějších materiálů, modelářství, elektrotechnické práce, přírodovědné aktivity, pěstitelské práce, výlety do přírody, společenskovední, neformální rozhovory o knihách, filmech, představeních, televizních pořadech apod., výtvarné a kreativní činnosti, fotografování, hra na hudební nástroje, návštěva filmových a divadelních představení, sportovní aktivity, dopravní a branné aktivity. Dále jsou rovněž provozovány sebeobslužné a organizační aktivity, jako je péče o oděv a obuv, udržování pořádku v osobních věcech, příprava jednoduchého jídla, zacházení se spotřebiči, péče o vlastní zdraví a osobní hygienu, péče o nemocné, hospodaření s kapesným, nákup potravin a jiných drobných věcí, jednání s úřady aj.

- **Reedukační a resocializační výchovná činnost:** V rámci tohoto typu výchovné činnosti se zařízení snaží o dosažení změn v oblasti chování, motivace a postojů klientů, jejich prosociálního chování a jednání, zvládnání agrese a konfliktních situací, integraci do života běžné společnosti a změny v hodnotové orientaci chlapců. Realizovány jsou pak činnosti, jako je nácvik prosociálního chování a zvládnání agrese a konfliktních situací, aktivní sociální učení, terapie realitou, vytváření, modelace a posilování žádoucích vzorců chování (Školní vzdělávací program VÚ, SVP a SŠ Buškovice, 2016).

3.2 Popis silných a slabých stránek výchovně vzdělávacích činností v systému pro výkon ústavní a ochranné výchovy v české republice

V této kapitole budou popsány některá silná a slabá místa výchovně vzdělávacích činností současného systému pro výkon ústavní a ochranné výchovy v České republice, jak je identifikovala Česká školní inspekce ve své tematické zprávě z roku 2017. Níže popsaná data budou následně komparována s daty získanými v praktické části této práce. Uvedené výčty nejsou vyčerpávající s ohledem na rozsah této bakalářské práce. Selektovány byly pouze oblasti, které mají vztah ke zkoumané problematice.

3.2.1 Silné stránky

Dle České školní inspekce (dále jen ČŠI) k silným stránkám v rámci výchovně vzdělávacích činností v systému pro výkon ústavní a ochranné výchovy v České republice lze zařadit:

- Informovanost dětí, osob odpovědných za výchovu, zaměstnanců a odborné veřejnosti o poskytované péči, jejích cílech, zásadách a dostupnosti.
- Spolupráci odborníků zařízení s OSPOD a rodinnými příslušníky klienta, podpora komunikace dítěte a rodiny.
- Poskytování podpory skrze školské poradenské zařízení, středisko výchovné péče a pedopsychiatrická vyšetření, včetně případného pobytu v dětské psychiatrické nemocnici.
- Individuální péče a vzdělávání s ohledem na specifické vzdělávací potřeby klientů
- Široká nabídka volnočasových činností a aktivit s cílem smysluplně vyplnit volný čas klientů.
- Podpora klientů v oblasti jejich osobních zájmů prostřednictvím vyhledávání vhodných externích kroužků, spolupráce s domy dětí a mládeže, sportovními kluby, důraz na pozitivní změny psychologického, tělesného, kognitivního a sociálního fungování klientů.
- Podpora reprezentace zařízení navenek ze strany klientů.
- Snahy pedagogických pracovníků o rozšiřování poznatků z pedagogické práce.

- Pozitivní trend integrace klientů do majoritní společnosti v oblasti jejich vzdělávání v běžných školských zařízeních (ČŠI, 2017).

3.2.2 Slabé stránky

Slabých stránek bylo v porovnání s těmi silnými identifikováno podstatně větší množství. Česká školní inspekce konkrétně ke slabým stránkám výchovně vzdělávacích činností v systému pro výkon ústavní a ochranné výchovy v České republice zařadila:

- Nedostatečnou profilaci a specializaci jednotlivých zařízení, absenci diferencované struktury zařízení podle konkrétních diagnóz, prognóz a specializovaného přístupu, které klienti potřebují.
- Majoritně přicházejí do zařízení klienti ve věku 15–18 let. K umístění dochází tedy až v případě patologických změn v chování klienta, které jsou již velmi rozsáhlé a negativní vzorce chování jsou u něj již silně zakořeněny. V tomto bodě je však důležité uvést, že děti jsou do konkrétních zařízení umisťovány na základě soudního rozhodnutí, tedy odpovědnost by zde měla směřovat na rezort ministerstva spravedlnosti.
- Absenci efektivního navazujícího systému péče o děti vyžadující výchovně léčebný režim, a metodiky pro výchovně léčebnou péči.
- Pouze částečné naplňování standardů kvality, absence účinné podpory začínajících pedagogů, absence akcentu na jejich adaptační program.
- Neefektivní využívání nástrojů sledování a vyhodnocování klimatu mezi dětmi, nedostatečný rozvoj pozitivních vztahů mezi nimi, absence nácviku komunikačních dovedností.
- Velká fluktuace pedagogických pracovníků, jejich vysoký věkový průměr.
- Nedostatečná bezpečnost dětí v nočních hodinách a zároveň nedostatečná ochrana zaměstnanců zařízení v těchto hodinách.
- Absence efektivní a kontinuální kontroly zaměstnanců ze strany vedení zařízení a supervize.
- Nedostatečné množství etopedů, psychologů a speciálních pedagogů.
- Málo podnětná výchovně-vzdělávací činnost, nerespektující dostatečným způsobem individualitu umístěných jedinců.

- Chybí cílené zařazování pracovních činností s cílem připravit klienta na běžný život mimo zařízení, jako je nácvik sociálních a komunikačních dovedností, finanční gramotnosti apod. Děti jsou navíc nedostatečně pedagogicky vedeny k výkonu sebeobslužných činností.
- Chybí efektivní následná péče.
- Vysoká míra častého přemísťování dětí mezi jednotlivými zařízeními, čímž je dítěti zabráněno v tvorbě stabilního prostředí, stálých vzorů, a důvěrných vazeb.
- Absence kazuistických konferencí napříč spolupracujícími institucemi.
- Nedostatečné využití moderních diagnostických nástrojů ke komplexnímu posuzování osobnosti, míry kognitivních procesů, struktury osobnosti, absence účelné diagnostické práce s klienty, psychoterapie, resocializace a terapie.
- Neefektivní, často jen formální program primární prevence, do kterého se nepromítá cílená sekundární intervence, nedostatečná propojenost jednotlivých pracovišť školského zařízení.
- Překračování doporučené délky pobytu 8 týdnů v diagnostických ústavech, v některých případech klienti pobývají i rok i více (ČŠI, 2017).

Na základě výše uvedeného byla formulována některá doporučení pro zlepšení současné praxe, jako je například:

- Zvýšení míry spolupráce Ministerstva práce a sociálních věcí, Ministerstva spravedlnosti a Ministerstva zdravotnictví v oblasti řešení problematiky systému institucionální výchovy v České republice.
- Důsledná implementace Standardů kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a pro preventivně výchovnou péči.
- Jasná definice způsobu, rozsahu, četnosti a obsahu metodického vedení ze strany Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, včetně ověřování efektivity metodického vedení a případné aktualizace tohoto metodického vedení v závislosti na zpětné vazbě ze strany jednotlivých zařízení.
- Profilace a specializace jednotlivých zařízení a zpracování příslušné metodiky.
- Posílení personálních podmínek zařízení o kvalifikované odborníky, jako jsou etopedi, psychologové, psychoterapeuti aj.

- Posílení metodického vedení ze strany diagnostických ústavů, redefinice jejich role a kompetencí v systému institucionální výchovy.
- Rozšíření škály využívaných diagnostických nástrojů v diagnostickém procesu.
- Zabezpečení doplnění chybějící kvalifikace některých vychovatelů.
- Eliminace častého střídání místa pobytu klientů.
- Akcent na péči o dítě po návratu z útěku (etoped, psycholog)
- Zajištění pravidelné aktualizace a provázanosti plánů činnosti, a preventivních programů.
- Analýza a vyhodnocení efektivity užívaných výchovně-vzdělávacích postupů a přijetí následných opatření.
- Zkvalitnění spolupráce výchovného úseku a škol v daných zařízeních, zefektivnění přenosu informací, sjednocení přístupu učitelů a vychovatelů.
- Zkvalitnění tvorby, vyhodnocování a nastavení minimálních preventivních programů.
- Zintenzivnit kooperaci mezi rodinami umístěných klientů a školskými poradenskými zařízeními (ČŠI, 2017).

PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODIKA VÝZKUMNÉ ČINNOSTI

V praktické části této práce bude popsána metodika realizované výzkumné činnosti, představen selektovaný výzkumný soubor, a prezentovány konkrétní výzkumné metody, jež budou pro výzkumné účely této části textu využívány.

4.1 Popis výzkumného souboru

V rámci výzkumného šetření bude pracováno se selektovaným výzkumným souborem, který byl vybrán na základě několika kritérií pro účely nestandardizovaného dotazníkového šetření. Kritériem pro selekci tohoto výzkumného souboru bylo splnění podmínky, že se jedná o mladistvého chlapce s nařízenou ústavní nebo ochrannou výchovou, umístěného ve VÚ, SVP a SŠ Buškovice, který již absolvoval minimálně osmitýdenní pobyt v zařízení. Vzhledem ke kapacitě tohoto zařízení by však nebyl výzkumný soubor dostatečně velký, a proto byl rozšířen o chovance spřátelených výchovných ústavů, se kterými VÚ, SVP a SŠ Buškovice dlouhodobě spolupracuje, a které uplatňují velmi podobné výchovné přístupy. Konkrétně se bude jednat o klienty VÚ a SVP Pšov, a VÚ a SŠ Terešov, kteří splňují výše uvedená kritéria. Vzhledem k tomu, že je výzkumné šetření realizováno ve výše uvedených zařízeních, nejedná se o reprezentativní výběr, a zjištěná data jsou platná výhradně pro tato selektovaná zařízení, a konkrétní výzkumný vzorek.

4.2 Výzkumné metody

K účelům předložené bakalářské práce byla zvolena metoda dotazníkového šetření, tedy metoda kvantitativního charakteru, která umožňuje měření většiny jevů a je možné ji vhodně analyzovat.

Nástrojem sběru dat byl nestandardizovaný dotazník, splňující Gavorovu definici, „*způsobu písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí*“ (Gavora, 2000, str. 99). Efektivita této metody spočívá v rychlém sběru odpovědí od poměrně značného množství respondentů (Ferjenčík, 2000).

Před začátkem dotazníkového šetření byli všichni respondenti ubezpečeni, že dotazníky jsou anonymní, a získaná data budou použita výhradně pro výzkumné účely této bakalářské práce. Dotazník obsahoval uzavřené otázky jazykově i obsahově konstruované s ohledem na to, že respondenti vždy nemusí rozumět odborným výrazům. Stejně tak spektrum odpovědí bylo zvoleno tak, aby byli chlapci schopni porozumět jejich smyslu.

4.3 Realizace výzkumného šetření

Výzkumné šetření bylo realizováno v přirozených podmínkách VÚ, SVP a SŠ Buškovice, VÚ a SVP Pšov, a VÚ a SŠ Terešov v průběhu měsíce ledna 2019.

Celkově bylo do všech zúčastněných zařízení distribuováno 120 dotazníků, návratnost pak činila celkem 102 dotazníků, z nichž 2 musely být vyřazeny z důvodu neúplného vyplnění. Poměry počtů distribuovaných dotazníků byly 40:40:40, jelikož všechna uvedená zařízení mají stejnou maximální kapacitu. Absolutní četnost navrácených dotazníků činila tedy 102, relativní četnost pak 100 ks dotazníků. Tato míra návratnosti je odůvodnitelná neúplným naplněním maximální kapacity jednotlivých zařízení, popřípadě i neochotou některých klientů vyplňovat dotazník. Vzhledem k tomu, že byla účast na tomto výzkumu zcela dobrovolná, toto rozhodnutí je nutné plně respektovat.

Dotazníky byly distribuovány prostřednictvím pedagogických pracovníků jednotlivých zařízení do konkrétních výchovných skupin. Pro zachování anonymity byla ke každému dotazníku přiložena neprůhledná obálka, do které chlapci vyplněné dotazníky uschovali a následně zalepili. Časová náročnost vyplnění činí maximálně 10 až 15 minut. Získaná data budou následně analyzována a dále zpracována, aby z nich mohly být vyvozeny závěry a následně i případná doporučení. Co se týče relevantnosti dotazníkového šetření,

je možné považovat sesbíraná data za dostačující výběrový soubor, jelikož je tvořen nadpoloviční většinou všech oslovených respondentů.

4.4 Interpretace výsledků dotazníkového šetření

První dvě otázky v dotazníku byly zaměřeny na věk a délku pobytu respondentů v zařízení. Získaná data jsou pro přehlednost zpracována v tabulkách č. 1 a 2.

Tab. 1 Věková struktura respondentů

Věková struktura respondentů	Počet respondentů	%
Do 12 let	0	0 %
12 až 14 let	3	3 %
15 až 18 let	81	81 %
18 a více	16	16 %

Zdroj: Autor práce, 2019 (vlastní šetření)

Z uvedených dat vyplývá, že naprostá majorita výzkumného souboru je ve věku mezi 15 až 18 lety, což zároveň odpovídá selekci výzkumného souboru, jelikož do zkoumaných zařízení jsou zpravidla umisťováni chlapci ve věku 15 až 18 let. Výjimku tvoří chlapci starší 18 let, kteří v zařízení zůstávají na základě vlastní žádosti pro účely dokončení studia a podobně. Tito chlapci tvoří 16 % našeho výzkumného souboru.

Tab. 2 Délka pobytu v zařízení

Délka pobytu v zařízení	Počet respondentů	%
0 až 6 měsíců	38	38 %
7 až 11 měsíců	19	19 %
12 až 23 měsíců	17	17 %
24 až 48 měsíců	23	23 %
Více než 48 měsíců	3	3 %

Zdroj: Autor práce, 2019 (vlastní šetření)

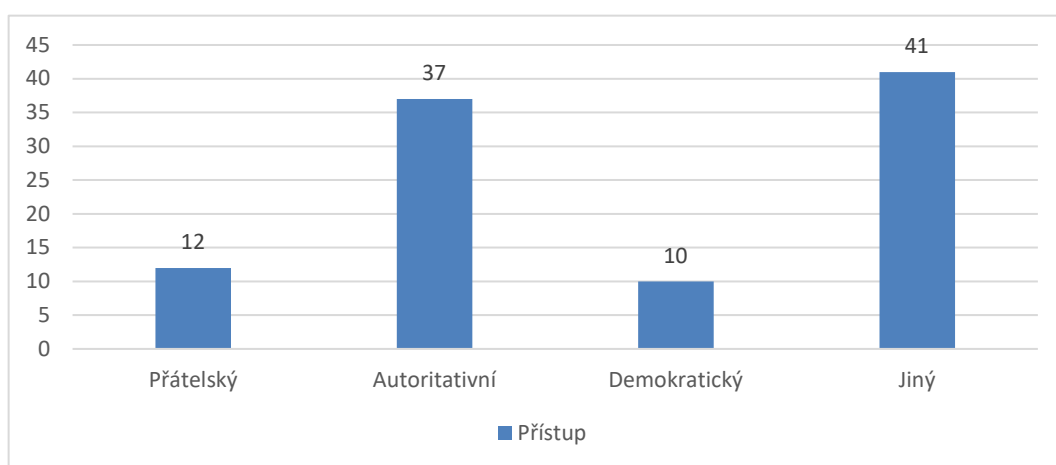
Z údajů zpracovaných v tabulce č 2 vyplývá, že největší podíl výzkumného souboru tvoří klienti, kteří jsou v konkrétním zařízení méně než půl roku. Tito tvoří 38 % výzkumného souboru. Tento údaj může rovněž poukazovat na vysokou fluktuaci jednotlivých chovanců mezi zařízeními, která byla v rámci teoretické části práce zmiňována

v závěrech České školní inspekce. Další hraniční hodnotu tvoří klienti, jenž jsou v zařízení umístěni déle než 48 měsíců. Podíl ostatních skupin je velmi vyrovnaný.

Následující otázky dotazníku byly zaměřeny na implementaci konkrétních výchovně-vzdělávacích přístupů ve zkoumaných zařízeních z pohledu klientů. Jednotlivé otázky jsou pak pro přehlednost zpracovány v grafech.

V rámci otázky č. 3 byl výzkum zaměřen na to, jak chlapci vnímají přístup svých vychovatelů.

Graf 1 Přístup vychovatelů

Zdroj: Autor práce, 2019 (vlastní šetření)

Z grafu č. 1 je patrné, že majorita respondentů má za to, že je v jejich zařízení vychovateli uplatňován jiný přístup než přátelský, demokratický nebo autoritativní. Při výběru této možnosti měli respondenti za úkol svou odpověď vysvětlit na volný řádek. Naprostá majorita odpovědí na tomto řádku však byla ve znění „Nevím“, „Je to debil“, „Nezájem“ a podobně. Objevily se však i respondenti, kteří uvedli odpovědi jako „Vychovatele nezajímá co děláme, necháváme se napokoji.“, nebo „Každý si dělá svoje, nestaráme se o ně, oni o nás“. Tyto odpovědi jsou zajímavé, jelikož reflektují skutečnost, že se v zařízeních pravděpodobně často uplatňuje laxní přístup ze strany vychovatelů, který chovanci tímto způsobem popisují.

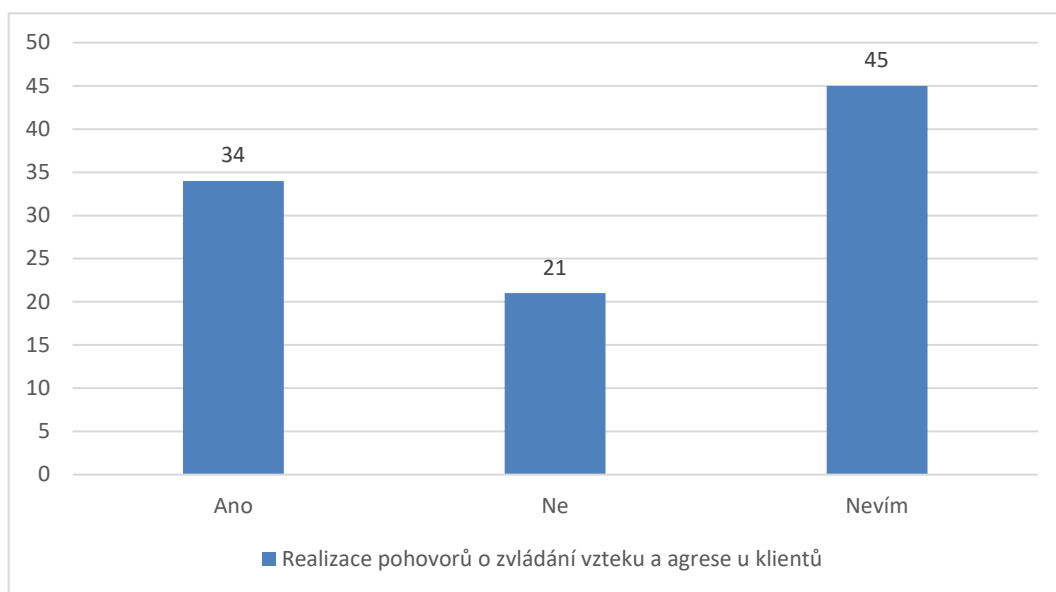
Druhou nejčastější odpovědí pak bylo uplatňování autoritativního přístupu ze strany vychovatelů, který zvolilo celkem 37 % respondentů. Uplatňování tohoto přístupu je v podmínkách výchovných ústavů velmi časté a potvrzuje se nám, že jeho využívání

v praxi je poměrně populární. Tato skutečnost je pravděpodobně dána tím, že jsou pedagogičtí pracovníci jednotlivých zařízení nuceni pracovat s klienty, u nichž se vyskytuje závadné chování a jednání, výbuchy agrese apod.

Demokratický a přátelský přístup vychovatelů ke klientům vybralo pouze 10 a 12 % respondentů, z čehož vyplývá, že uplatňování těchto přístupů není v praxi výchovných ústavů příliš populární ani efektivní,

Otázka č. 4 dotazníku pak byla zaměřena na to, zda se vychovatelé v rámci reedukačních a resocializačních aktivit zabývají problematikou zvládnání agrese u chlapců, jak jim ukládají standardy kvality, preventivní programy jednotlivých zařízení a školní vzdělávací plány jednotlivých zařízení.

Graf 2 Pohovory o zvládnání vzteku a agrese s vychovatelem?

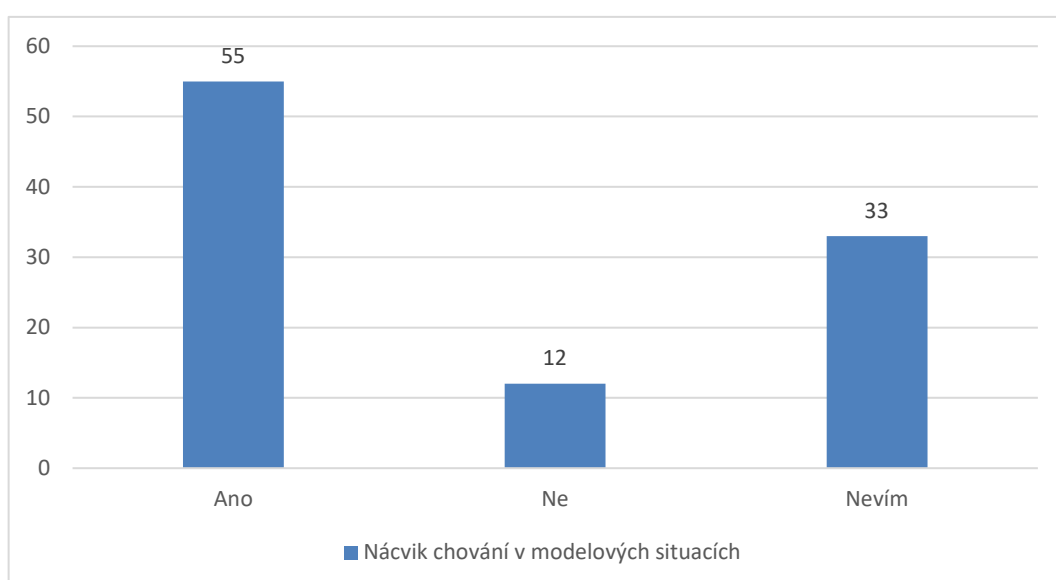
Zdroj: Autor práce, 2019 (vlastní šetření)

Z grafu č. 2 vyplývá, že 34 % respondentů se svými vychovateli hovoří o možných způsobech zvládnání jejich agresivity a vzteku. Poměrně vysoké je však i procento respondentů, kteří uvedli, že takové pohovory s nimi realizovány nejsou. Tuto odpověď vybralo celkem 21 % chlapců. Majorita respondentů vybrala možnost „Nevím“, kdy volbu této odpovědi přisuzujeme pouze laxnímu přístupu k vyplnění dotazníku, nebo

faktu, že si sami klienti realizaci pohovorů zaměřených na zvládnání agrese sami neuvědomují.

Otázka č. 5 pak byla zaměřena na zjištění, zda pedagogičtí pracovníci v praxi v rámci reedukačních a resocializačních aktivit s klienty realizují nácvik modelových situací, které mají klientům pomoci v osvojení si žádoucích vzorců chování, které přijmou za své, a budou se podle nich po opuštění zařízení následně chovat. Nácvik chování v modelových situacích je rovněž zapracován ve standardech kvality, školních vzdělávacích programech a preventivních programech jednotlivých zařízení.

Graf 3 Nácvik modelových situací

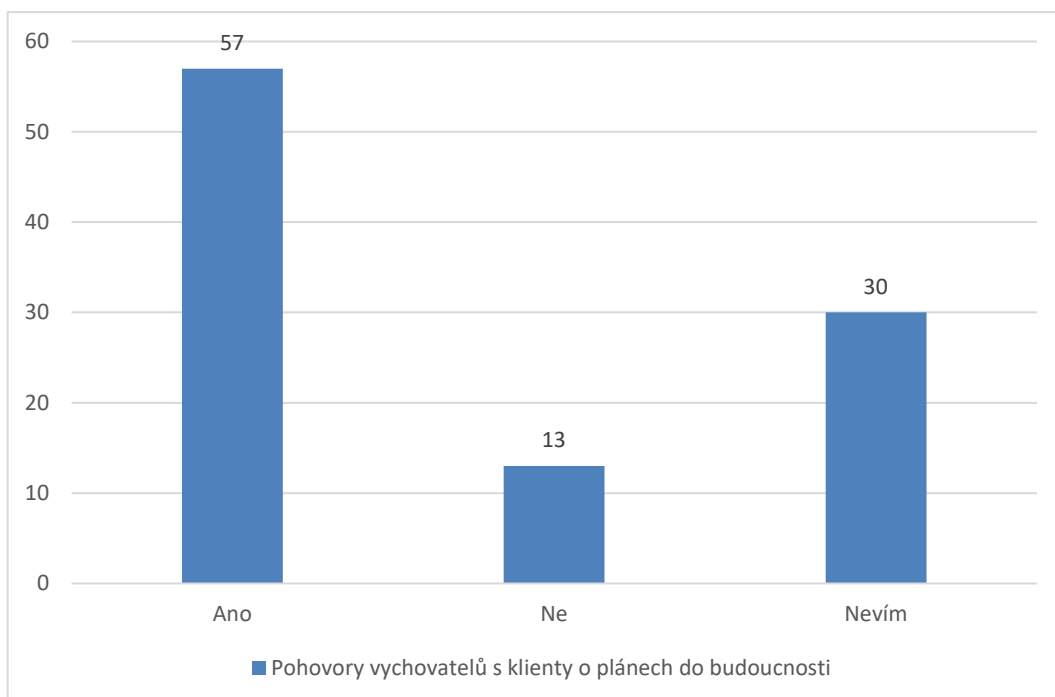

Zdroj: Autor práce, 2019 (vlastní šetření)

Z grafu č. 3 je patrné, že majorita klientů s pedagogy v rámci výchovně-vzdělávacích aktivit nacvičuje modelové situace, prostřednictvím nichž si osvojuje žádoucí vzorce chování, které by měli následně uplatňovat v běžném životě. Celých 12 % respondentů uvedlo, že takové situace nenacvičuje, a 33 % respondentů opět zvolilo možnost „Nevím“. Důvody volby této možnosti mohou být stejné, jako u předchozí otázky.

Následující otázka dotazníku si položila za úkol zjistit, zda vychovatelé v rámci svého působení v oblasti výchovné a zájmové činnosti motivují klienty k dosažení konkrétních plánů do budoucna, a probírají s nimi způsoby, kterými je možné jich dosáhnout.

Graf 4 Pohovory o plánech klienta do budoucna a způsobu jejich dosažení

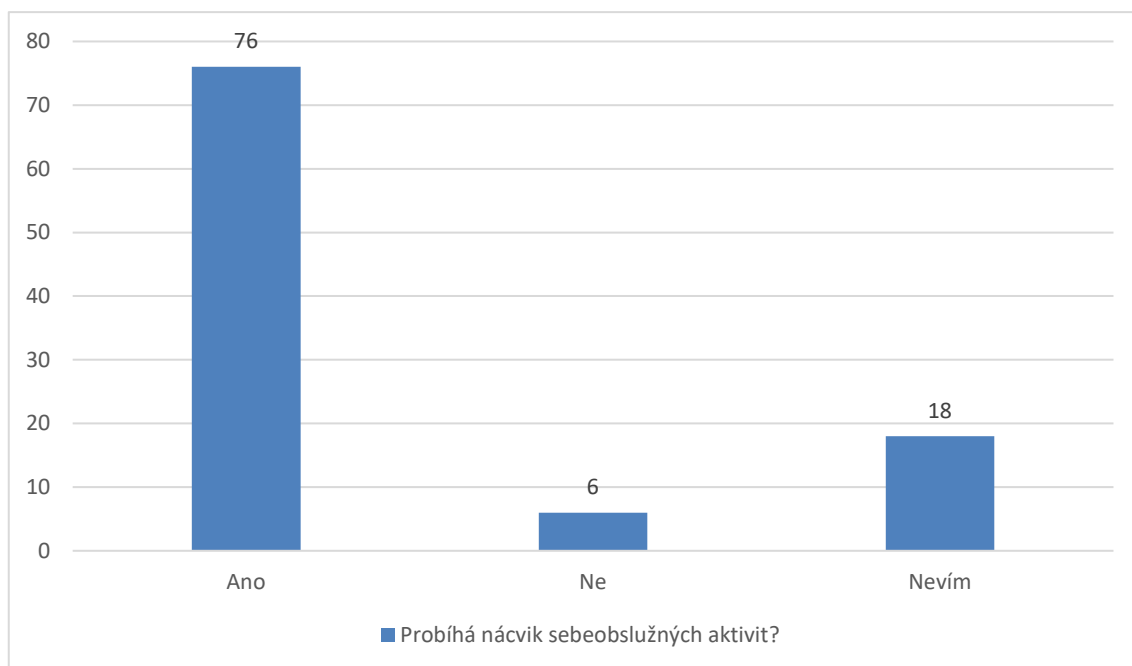

Zdroj: Autor práce, 2019 (vlastní šetření)

Z údajů zpracovaných do grafu č. 4 je patrné, že naprostá majorita respondentů s vychovateli ve svém zařízení probírá otázku budoucnosti, plánů, kterých by rádi dosáhli a hovoří s nimi o způsobech jejich dosažení. Pouze 13 respondentů uvedlo, že se touto otázkou nezabývá, a 30 % respondentů opět vybralo možnost „Nevím“. Tak vysoké procento těchto odpovědí je možno přisuzovat buď situaci, že žák sám neví, jakým směrem by se chtěl v budoucnu ubírat, nebo se mu jednoduše na tuto otázku nechtělo odpovídat.

Následující otázka dotazníku se opět zaměřila na oblast, která je zpracována ve Školním vzdělávacím programu každého ze zkoumaných zařízení. V rámci této otázky bylo zjišťováno, zda je s klienty v zařízení nacvičován provoz sebeobslužných aktivit, drobných domácích prací, a dalších činností, které jsou pro zvládnutí života po odchodu ze zařízení velmi důležitá. Určité mezery v této oblasti identifikovala i Česká školní inspekce, a proto byla do výzkumného šetření zařazena i otázka na tuto problematiku.

Graf 5 Nácvik sebeobslužných aktivit a péče o domácnost

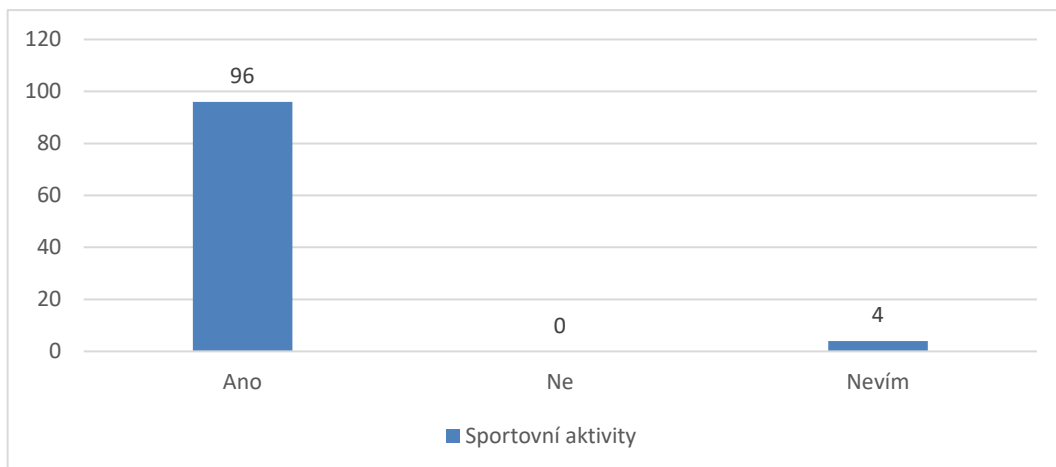

Zdroj: Autor práce, 2019 (vlastní šetření)

Z grafu č. 5 je patrné, že 76 % respondentů v rámci výchovně vzdělávacích aktivit v zařízení realizuje nácvik sebeobslužných aktivit, jako je péče o domácnost, základní domácí práce, příprava jídla, úklid, nákupy, praní prádla, hospodaření s penězi a podobně. Prozatím se jedná o nejvyšší procento kladných odpovědí, které bylo výzkumným šetřením zaznamenáno. Vzhledem k tomu, že se jedná o činnosti, které budou po opuštění zařízení všichni respondenti k běžnému životu potřebovat, je možné tento výsledek považovat za uspokojivý. Respondentů, kteří uvedli, že žádný takový nácvik u nich neprobíhá, nebo o něm nevědí je v případě této otázky opravdu minorita.

Otázka č. 9 dotazníku byla zaměřena na sportovně-rekreační aktivity. Potřeba sportovního vyžití klientů, a jejího uspokojování je zakotvena napříč všemi dokumenty směrodatnými pro chod a realizaci výchovně vzdělávacích aktivit těchto zařízení, což bylo důvodem k zařazení otázky na tuto problematiku do dotazníku. Sportovní aktivity a jejich implementace do výchovně vzdělávacích cílů zařízení je důležitá pro naplňování jak výchovně vzdělávací, tak i rekreační oblast výchovného působení. Data získaná v této oblasti jsou zpracována do grafu č. 6.

Graf 6 Realizace sportovně-rekreačních aktivit

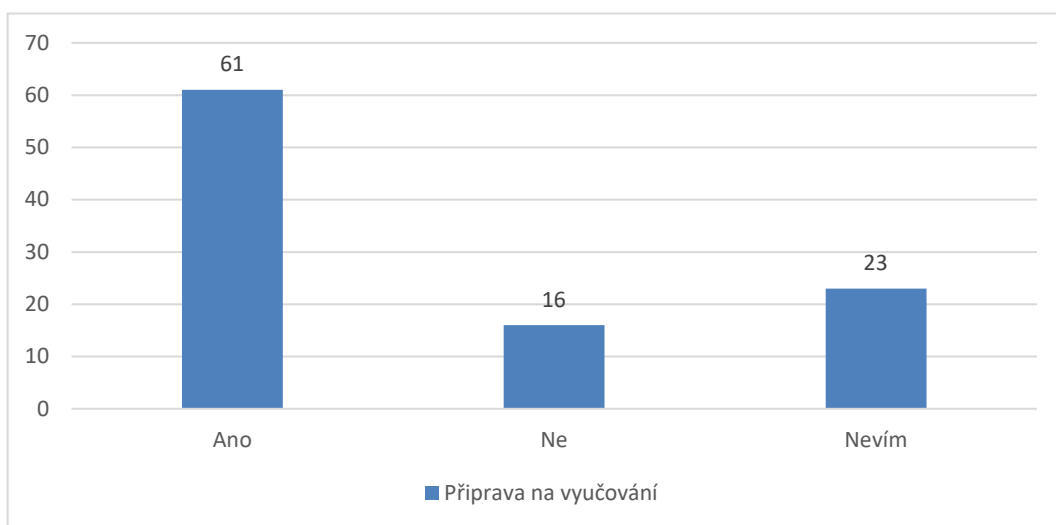

Zdroj: Autor práce, 2019 (vlastní šetření)

Data získaná skrze otázku č. 9 hovoří zcela jednoznačně, a respondenti zde v naprosté většině potvrdili, že v zařízeních jsou realizovány sportovní aktivity, jak je jim uloženo v preventivních programech a školních vzdělávacích programech.

Otázka č. 10 se pak zaměřila na další velmi důležitou oblast, kterou je příprava na vyučování, jenž je rovněž zanesena v ŠVP a preventivních programech jednotlivých zařízení. Výsledky šetření jsou opět zapracovány do grafu č. 7.

Graf 7 Příprava na vyučování

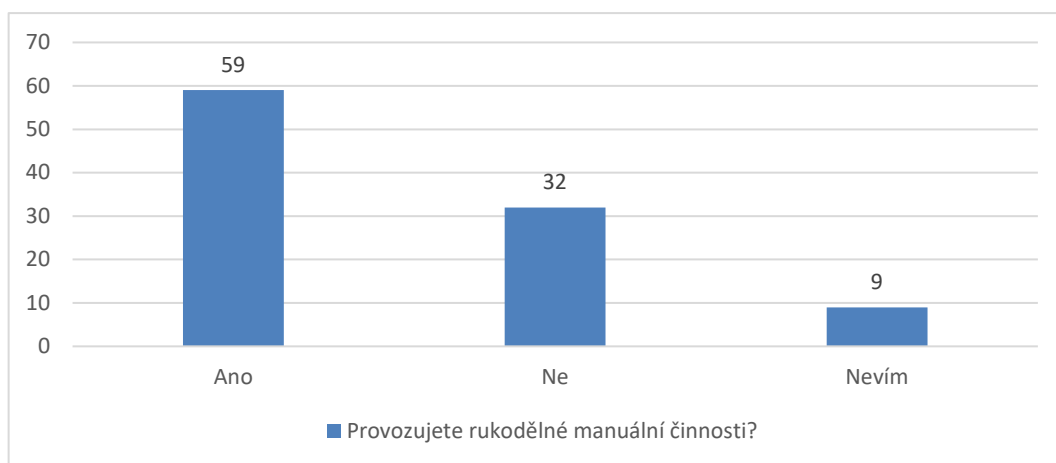

Zdroj: Autor práce, 2019 (vlastní šetření)

Jak je z grafu č. 7 zcela patrné, majorita respondentů (61 %) uvádí, že s nimi pedagogičtí pracovníci v rámci výchovně-vzdělávací činnosti v zařízení realizují aktivity spadající do přípravy na vyučování, jako jsou domácí úkoly, jejich kontrola, kontrola pomůcek, známek apod. Pouze 16 % respondentů uvedlo, že s nimi tyto aktivity realizovány nejsou, a 23 % výzkumného souboru opět zvolilo možnost „nevím“.

Prostřednictvím otázky č. 10 dotazníkové šetření zjišťovalo, zda jsou v rámci zájmové vzdělávací činnosti s chlapci provozovány rukodělné aktivity podporující jejich manuální zručnost, jako jsou například jednoduché opravy, výroba jednoduchých předmětů apod. Výsledky získané dotazníkovým šetřením shrnuje graf č. 8 níže.

Graf 8 Rukodělná činnost, zručnost

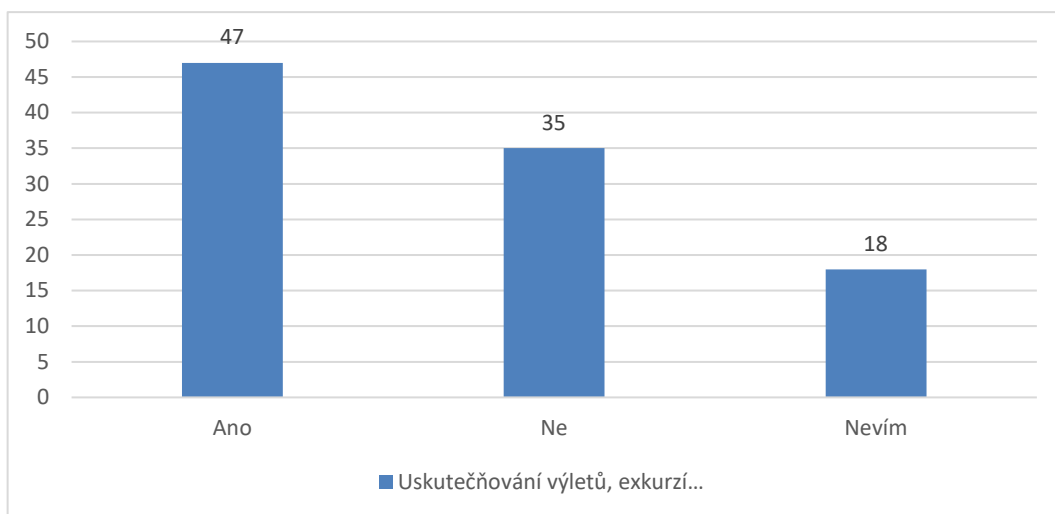

Zdroj: Autor práce, 2019 (vlastní šetření)

Z dat shrnutých v grafu č. 8 vyplývá, že 59 % respondentů ze selektovaného výzkumného souboru provozuje v zařízení ve spolupráci s vychovateli některé druhy rukodělných činností, jako jsou drobné opravy, výroba jednoduchých předmětů a podobně. Poměrně alarmující je však rovněž procento respondentů, které uvedlo, že s nimi tento typ aktivit provozován není. Konkrétně tuto odpověď zvolilo 32 % z nich. Pouze 9 % respondentů uvedlo, že neví, zda je s nimi tento typ činností v zařízení provozován.

Předposlední otázka dotazníku se respondentů ptala na to, zda podnikají s vychovateli a jinými pedagogickými pracovníky ze zařízení naučné výlety do přírody nebo ZOO, nejrůznější exkurze, návštěvy kina a podobně. Výsledky shrnuje graf č. 9.

Graf 9 Exkurze do přírody, výlety, kulturní vyžití klientů

Zdroj: Autor práce, 2019 (vlastní šetření)

Dle údajů z grafu č. 9 je patrné, že majorita, tedy celých 47 % respondentů podniká s vychovateli a pedagogickými pracovníky ze zařízení nejrůznější výlety, exkurze, navštěvuje ZOO, kino, divadelní představení a podobně. Poměrně vysoké procento respondentů, konkrétně 35 % však uvedlo, že s nimi tyto aktivity realizovány nejsou. Tak vysoké procento negativních odpovědí může mít rovněž souvislost se systémem odměn a trestů v zařízeních, jelikož v případě, že chovanec nějakým způsobem poruší pravidla zařízení, například útekem nebo nevhodným chováním, je pravděpodobné, že mu na nějaký čas budou odepřeny podobné aktivity, které jsou „za odměnu“, nebo se konají mimo zařízení a podobně. Taková opatření výchovné povahy jsou v praxi využívána velmi často. Celkem 19 % respondentů pak opět vybralo možnost „nevím“, a to buď z důvodu laxního přístupu k vyplňování dotazníku, nebo z nějakého důvodu nejsou o realizaci těchto aktivit informováni.

Poslední otázka dotazníkového šetření se respondentů ptala na existenci aktivity, kterou by si rád vyzkoušel. Odpovědi na tuto otázku jsou pro přehlednost zapracovány do tabulky č. 3.

Tab. 3 Existuje nějaká aktivita, kterou by sis rád vyzkoušel?

Existuje nějaká aktivita, kterou by sis rád vyzkoušel?	
Ne.	49
Nevím.	38
Ano, vodní sporty.	3
Ano, chtěl bych se věnovat zpěvu.	2
Ano, chtěl bych se věnovat rapu.	1
Ano, chtěl bych zkusit tetovat.	1
Ano, chtěl bych hrát na harmoniku.	1
Ano, chtěl bych kreslit komiksy.	1
Ano, chtěl bych se naučit boxovat.	1
Ano, chtěl bych dělat MMA	1
Ano, chtěl bych dělat breakdance.	1
Ano, chci být fotograf.	1

Zdroj: Autor práce, 2019 (vlastní šetření)

Z odpovědí respondentů na poslední otázku dotazníkového šetření vyplývá, že majorita, v součtu 87 % respondentů buď nemá zájem o vyzkoušení nějakých nových aktivit, nebo neví, o jakou aktivitu by konkrétně měli zájem. Velmi zajímavé jsou však odpovědi zbývajících 13 % respondentů, které jsou vypsány v tabulce, a u kterých se jeví jako vhodné je zohlednit v praktické výchovně vzdělávací činnosti jednotlivých zařízení prostřednictvím rozšíření nabídky volnočasových aktivit, popřípadě vyhledání některého z externích zájmových kroužků zaměřených na danou aktivitu.

5 SHRNUTÍ A DISKUZE VÝSLEDKŮ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ A FORMULACE DOPORUČENÍ PRO PRAXI

V rámci této kapitoly budou shrnuty výsledky realizovaného dotazníkového šetření, které budou následně diskutovány s poznatky získanými studiem teoretických východisek uvedených v teoretické části této práce. V závěru kapitoly pak budou formulována konkrétní opatření pro praxi.

Analýzou výsledků dotazníkového šetření bylo zjištěno, že 34 % respondentů se svými vychovateli hovoří o možných způsobech zvládnání jejich agresivity a vzteku. Poměrně vysoké je však i procento respondentů, kteří uvedli, že takové pohovory s nimi realizovány nejsou. Tuto odpověď vybralo celkem 21 % chlapců. Dosažené výsledky korespondují s údaji, které Česká školní inspekce uvedla ve své tematické zprávě za rok 2017.

Dále bylo zjištěno, že majorita klientů s pedagogy v rámci výchovně-vzdělávacích aktivit nacvičuje modelové situace, prostřednictvím nichž si osvojuje žádoucí vzorce chování, které by měli následně uplatňovat v běžném životě. Celých 12 % respondentů uvedlo, že takové situace nenacvičuje, a 33 % respondentů opět zvolilo možnost „*Nevím*“. Na laxní přístup v nacvičování modelových situací v rámci výchovně vzdělávací činnosti upozorňovala rovněž tematická zpráva ČŠI z roku 2017.

Majorita respondentů v dotazníkovém šetření uvedla, že s vychovateli ve svém zařízení probírá otázku budoucnosti, plánů, kterých by rádi dosáhli a hovoří s nimi o způsobech jejich dosažení. Pouze 13 respondentů uvedlo, že se touto otázkou nezabývá, a 30 % respondentů opět vybralo možnost „*Nevím*“.

Dále bylo zjištěno, že 76 % respondentů v rámci výchovně vzdělávacích aktivit v zařízení realizuje nácvik sebeobslužných aktivit, jako je péče o domácnost, základní domácí práce, příprava jídla, úklid, nákupy, praní prádla, hospodaření s penězi a podobně. Respondentů, kteří uvedli, že žádný takový nácvik u nich neprobíhá, nebo o něm nevědí je v případě této otázky minorita.

Téměř všichni respondenti potvrdili provozování sportovních aktivit v zařízení. Majorita respondentů rovněž uvedla, že se s nimi vychovatelé nějakým způsobem připravují na vyučování, nebo jejich přípravu kontrolují.

59 % respondentů ze selektovaného výzkumného souboru provozuje v zařízení ve spolupráci s vychovateli některé druhy rukodělných činností, a 47 % respondentů podniká s vychovateli a pedagogickými pracovníky ze zařízení nejrůznější výlety, exkurze, navštěvuje ZOO, kino, divadelní představení a podobně.

Závěrem dotazníkového šetření bylo zjištěno, že majorita, v součtu celkem 87 % respondentů buď nemá zájem o vyzkoušení nějakých nových aktivit, nebo neví, o jakou aktivitu by konkrétně mělo zájem. Velmi zajímavé jsou však odpovědi zbývajících 13 % respondentů, které jsou vypsány v tabulce, a u kterých se jeví jako vhodné je zohlednit v praktické výchovně vzdělávací činnosti jednotlivých zařízení prostřednictvím rozšíření nabídky volnočasových aktivit, popřípadě vyhledání některého z externích zájmových kroužků zaměřených na danou aktivitu.

Výsledky realizovaného dotazníkového šetření korespondují se závěry České školní inspekce z roku 2017 zejména v těchto bodech.

- V praxi jsou standardy kvality, ŠVP a preventivní programy naplňovány pouze částečně, což může být způsobeno nedostatečnou profilací a specializací jednotlivých zařízení podle konkrétních potřeb klientů. Vzhledem k tomu, že do zařízení jsou umisťováni klienti ve věku 15–18 let, mají již tyto mnohdy osvojeny velmi rozsáhlé negativní vzorce chování, což se v rámci našeho dotazníku projevovalo nezájmem o jeho vyplnění, nebo vyplňování odpovědí ve smyslu „*je to debil*“ a podobně.
- Dalším bodem, v němž se závěry výzkumného šetření shodují se závěry ČŠI, je s ohledem na odpovědi na poslední otázku dotazníku konstatování, že výchovně-vzdělávací činnost jednotlivých zařízení dostatečně neakcentuje a nerespektuje individualitu umístěných jedinců, kteří by i měli zájem vyzkoušet některé nové aktivity, ale doposud jim to nebylo ze strany zařízení umožněno.
- V rámci výzkumného šetření byly rovněž identifikovány nedostatky v oblasti pracovních činností s cílem připravit klienta na běžný život mimo zařízení, jako je

nácvik sociálních a komunikačních dovedností, finanční gramotnosti a výkonu sebeobslužných činností.

Na základě výše uvedeného byla formulována následná doporučení pro praxi:

- Důslednější praktické dodržování stanovených preventivních programů a ŠVP jednotlivých zařízení, a to zejména s ohledem na důslednější přípravu klientů na život mimo zařízení. Konkrétně se jedná o aktivity, jako je nácvik sociálních a komunikačních dovedností, finanční gramotnosti a výkonu sebeobslužných činností.
- Analýza a vyhodnocení efektivity užívaných výchovně-vzdělávacích postupů a zkvalitnění tvorby, vyhodnocování a nastavení minimálních preventivních programů ze strany vedoucího pracovníka zařízení. Je vysoce pravděpodobné, že bude-li vedoucí pracovník konkrétního zařízení důsledněji dohlížet na naplňování stanovených cílů svými podřízenými, bude jejich plnění efektivnější, a klienti tak budou lépe prakticky připraveni na život mimo zařízení v mnoha ohledech.
- Profilace a specializace jednotlivých zařízení s ohledem na individuální potřeby jejich klientů by mohla pomoci k efektivnějšímu zohledňování individuálních potřeb jednotlivých klientů.

ZÁVĚR

Předložená bakalářská práce s názvem Výchovně-vzdělávací přístupy k ústavní a ochranné výchově mladistvých se věnuje problematice ústavní péče v České republice s akcentem na Výchovný ústav, středisko výchovné péče a střední školu Buškovice a dvě další spřátelená zařízení.

Cílem práce bylo analyzovat současný systém při výkonu ústavní a ochranné výchovy v institucionální péči v České republice, identifikovat jeho silné a slabé stránky a formulovat konkrétní doporučení, která by zachovala současné provozní nároky na jednotlivá zařízení.

Pro účely naplnění tohoto cíle byla nejprve prezentována teoretická východiska čerpaná z odborné literatury a jiných souvisejících textů. Představen byl současný stav problematiky ústavní a ochranné výchovy v České republice, a byla specifikována jednotlivá zařízení, jež jsou součástí tohoto systému. Následně byly objasněny některé sociálně patologické jevy, které se nejčastěji vyskytují u klientů v zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Konkrétně se jednalo o tabakismus, alkoholismus, užívání konopí a konopných drog, stimulantů, halucinogenů, opiátů, patologické hráčství a výchovné problémy a poruchy chování.

Následně byla pozornost upřena směrem k systému prevence Výchovného ústavu, střediska výchovné péče a střední školy Buškovice, a jeho výchovnou činnost. Byly rovněž identifikovány silné a slabé stránky výchovně vzdělávacích činností v systému pro výkon ústavní a ochranné výchovy v České republice z pohledu České školní inspekce.

V praktické části pak byla nejprve popsána metodika výzkumné činnosti, výzkumný soubor, realizováno výzkumné šetření a nakonec interpretovány a diskutovány výsledky dotazníkového šetření, na jejichž základě byla formulována následující doporučení pro praxi, která se jeví jako vhodná implementovat do praxe.

- Důslednější praktické dodržování stanovených preventivních programů a ŠVP jednotlivých zařízení, a to zejména s ohledem na důslednější přípravu klientů na život mimo zařízení. Konkrétně se jedná o aktivity, jako je nácvik sociálních a komunikačních dovedností, finanční gramotnosti a výkonu sebeobslužných činností.
- Analýza a vyhodnocení efektivity užívaných výchovně-vzdělávacích postupů a zkvalitnění tvorby, vyhodnocování a nastavení minimálních preventivních programů ze strany vedoucího pracovníka zařízení. Je vysoce pravděpodobné, že bude-li vedoucí pracovník konkrétního zařízení důsledněji dohlížet na naplňování stanovených cílů svými podřízenými, bude jejich plnění efektivnější, a klienti tak budou lépe prakticky připraveni na život mimo zařízení v mnoha ohledech.
- Profilace a specializace jednotlivých zařízení s ohledem na individuální potřeby jejich klientů by mohla pomoci k efektivnějšímu zohledňování individuálních potřeb jednotlivých klientů.

Cílem předložené bakalářské práce bylo analyzovat současný systém při výkonu ústavní a ochranné výchovy v institucionální péči v České republice, identifikovat jeho silné a slabé stránky a formulovat konkrétní doporučení, která by zachovala současné provozní nároky na jednotlivá zařízení. Tento cíl se na základě výše uvedeného podařilo naplnit ve všech bodech, a proto je možné předložený text považovat za přínosný. V případě, že budou konkrétní doporučená opatření prakticky implementována, splní tato bakalářská práce svůj vyšší cíl.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

BLAŽEJOVSKÝ, M., 2015. *Drogy v dopravě*. Praha: WoltersKluwer. ISBN 978-80-7478-903-8.

BUBLEOVÁ, V., A. VÁVROVÁ, L. VRÁNOVÁ a J. FRANTÍKOVÁ., 2011. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. ISBN 978-80-87455-01-2.

FISHER, S. a J. ŠKODA, 2009. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing. 218s. Psyché ISBN 978-80-247-2781-3.

FISCHER, S. a J. ŠKODA, 2014. *Sociální patologie. Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. Vyd. 2. Praha: Grada, 2014. 232s. Psyché ISBN 978-80-247-5046-0.

HAJNÝ, M., 2001. *O rodičích, dětech a drogách*. Praha: Grada. Pro rodiče. ISBN 80-247-0135-9.

JANSKÝ, P., 2014. *Dítě s problémovým chováním a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy*. Hradec Králové: Gaudeamus. Recenzované monografie. ISBN 978-80-7435-534-9.

KACHLÍK, P., 2011. *Mapování drogové scény, aktivit a úrovně protidrogové prevence na Masarykově univerzitě: škola a zdraví pro 21. století*, 2011. Brno: Masarykova univerzita ve spolupráci s MSD. ISBN 978-80-7392-187-3.

KALINA, K., 2015. *Klinická adiktologie*. Praha: Grada Publishing. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4331-8.

- KLIMENT, P., 2013. *Základy psychologie pro sociální pracovníky: studijní text pro kombinované studium*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-3587-9.
- KRÁLÍKOVÁ, E., 2015. *Diagnóza F17: závislost na tabáku*. Praha: Mladá fronta. Aeskulap. ISBN 978-80-204-3711-2.
- LEINOVÁ, M., et al., 2007. *Děti a jejich problémy II*. Praha: Sdružení Linka bezpečí. 130s. ISBN 978-80-254-1372-2.
- MARÁDOVÁ, E., 2006. *Prevence závislostí*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí. ISBN 80-86991-70-9.
- MATĚJČEK, Z. a Z. DYTRYCH, 1994. *Děti, rodina a stres: vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí*. Praha: Galén. ISBN 80-85824-06-X.
- MATĚJČEK, Z., 2017. *Rodiče a děti*. Třetí, upravené vydání (ve Vyšehradu první). Praha: Vyšehrad. ISBN 978-80-7429-797-7.
- MIOVSKÝ, M., 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.
- MUNKOVÁ, G., 2013. *Sociální deviace: přehled sociologických teorií*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o. 168s. ISBN 978-80-7380-398-9.
- NEŠPOR, K., 2011. *Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby*. Vyd. 4., aktualiz. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-908-8.
- NEŠPOR, K., L. CSÉMY a H. PERNICOVÁ, 1996. *Jak předcházet problémům s návykovými látkami na základních a středních školách: příručka pro pedagogy*. Praha: Sportpropag.
- NOVOTNÁ, M. a M. KREMLIČKOVÁ, 1997. *Kapitoly ze speciální pedagogiky pro učitele: (setkání speciálněpedagogická, sociálněpedagogická a pedagogickodiagnostická)*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1997. ISBN 80-85937-60-3.

PIPEKOVÁ, J., 1998. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-65-6.

PIPEKOVÁ, J., 2010. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 3., přeprac. a rozš. vyd. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-198-0.

PRESL, J., 1994. *Drogová závislost: může být ohroženo i Vaše dítě?*. Praha: Maxdorf. Medica, sv. 9. ISBN 80-85800-18-7.

ŘÍČAN, P., 1995. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-049-9.

VÁGNEROVÁ, M., 2014. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0696-5.

VÍTKOVÁ, M., ed., 2004. *Otázky speciálně pedagogického poradenství: základy, teorie, praxe: učební text k projektu "Integrované poradenství pro znevýhodněné osoby na trhu práce v kontextu národní a evropské spolupráce*. Vyd. 2. Brno: MSD. ISBN 80-86633-23-3.

Odborné články a studijní texty:

Koncepční rámec škodlivého hráčství: projekt mezinárodní spolupráce financovaný Centrem pro výzkum problémového hráčství v Ontariu. Praha: Úřad vlády České republiky, c2013. Monografie (Úřad vlády České republiky). ISBN 978-80-7440-084-1.

Preventivní program VÚ, SVP a SŠ Buškovice, 2019

Školní vzdělávací program VÚ, SVP a SŠ Buškovice

Legislativní dokumenty:

Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních

Zákon č. 89/2012, Nový občanský zákoník

Zákon č. 94/1963 Sb. o rodině

Stanovisko Nejvyššího soudu České republiky ze dne 8.12.2010, Cpjn 202/2010

Zákon č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže ve znění pozdějších předpisů

Seznam použitých internetových zdrojů

KLIMENT, P. *Speciální psychopatologie. Studijní texty pro distanční studium*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, s. 84. Poruchy duševní a poruchy chování (F00-F99) [on-line]. Dostupné z: <http://www.uzis.cz/cz/mkn/F90-F98.html> [cit. 22. 1. 2018], s. 1, 2.

Tematická zpráva: Kvalita výchovně-vzdělávací činnosti v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy [online]. Praha: Česká školní inspekce, 2017 [cit. 2019-02-20].

Dostupné z:

file:///C:/Users/janak/AppData/Local/Microsoft/Windows/INetCache/IE/2OXYQO4L/01-F_TZ-Kvalita-vychovne-vzdelavaci-cinnosti-v-zarizenich-pro-vykon-UV-OV_FINAL-2-5.pdf.

Ústavní a ochranná výchova [online]. Praha: Český statistický úřad, 2016 [cit. 2019-02-20]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/statistiky>

SEZNAM ZKRATEK

ČR: Česká republika

ČŠI: Česká školní inspekce

OSPOD: Odbor sociálně právní ochrany dětí

SŠ: Střední škola

SVP: Středisko výchovné péče

ŠVP: Školní vzdělávací program

VÚ: Výchovný ústav

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

Seznam tabulek

Tab. 1 Věková struktura respondentů	41
Tab. 2 Délka pobytu v zařízení	41
Tab. 3 Existuje nějaká aktivita, kterou by sis rád vyzkoušel?	50

Seznam grafů

Graf 1 Přístup vychovatelů	42
Graf 2 Pohovory o zvládnání vzteku a agrese s vychovatelem?.....	43
Graf 3 Nácvik modelových situací	44
Graf 4 Pohovory o plánech klienta do budoucna a způsobu jejich dosažení.....	45
Graf 5 Nácvik sebeobslužných aktivit a péče o domácnost.....	46
Graf 6 Realizace sportovně-rekreačních aktivit.....	47
Graf 7 Příprava na vyučování	47
Graf 8 Rukodělná činnost, zručnost.....	48
Graf 9 Exkurze do přírody, výlety, kulturní vyžití klientů	49

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A - Dotazník.....	I
----------------------------------	----------

Příloha A - Dotazník

Dotazník pro klienty:

Zakroužkujte vždy jednu odpověď, která nejvíce odpovídá skutečnosti.

1. Patříš do věkové kategorie:

- a) Do 12 let
- b) 12 až 15 let
- c) 16 až 18 let
- d) Nad 18 let

2. Jak dlouho jsi umístěn v zařízení?

- a) 0-6 měsíců
- b) 6 až 12 měsíců
- c) 1 až 2 roky
- d) 3 až 4 roky
- e) 5 a více let

3. Kdybys měl zhodnotit přístup vychovatelů, označil bys ho jako:

- a) Přátelský (Chováte se k sobě jako kamarádi)
- b) Autoritativní (Vychovatel je přísný, drží si odstup, ale je k vám spravedlivý)
- c) Demokratický (S vychovatelem se dá mluvit o problémech nebo o tom, co se vám líbí a nelíbí.)
- d) Ani jedna z výše uvedených možností (Pokud zvolíš tuto odpověď, prosím, popiš přístup vychovatele níže

4. Mluvíte s vychovatelem/vychovatelkou někdy o tom jak zvládat vztek a agresi?

- a) Ano
- b) Ne
- c) Nevím

5. Hrajete si někdy s vychovatelem/ vychovatelkou scénky, ve kterých si ukazujete, jak byste se měli správně zachovat?

- a) Ano
- b) Ne
- c) Nevím

6. Mluvíte s vychovatelem/vychovatelkou o tom, co bys chtěl dělat v budoucnu, a jak toho dosáhnout?
- a) Ano
 - b) Ne
 - c) Nevím
7. Učíte se s vychovatelem/ vychovatelkou domácí práce a péči o domácnost? (příprava jídla, úklid, nákupy, praní prádla, hospodaření s kapesným atd.?)
- a) Ano
 - b) Ne
 - c) Nevím
8. Věnujete se s vychovatelem/ vychovatelkou nějakým sportům?
- a) Ano
 - b) Ne
 - c) Nevím
9. Připravuje se s Tebou vychovatel/ vychovatelka na vyučování? (kontrola domácích úkolů, pomůcek, známek atd.)
- a) Ano
 - b) Ne
 - c) Nevím
10. Vyrábíte nebo opravujete s vychovatelem/ vychovatelkou ručně nějaké předměty? (oprava kola, výroba ptačí budky, výroba ozdob, modelářství)
- a) Ano
 - b) Ne
 - c) Nevím
11. Jezdíte s vychovatelem/ vychovatelkou na výlety do přírody, divadla, kina, ZOO a podobně?
- a) Ano
 - b) Ne
 - c) Nevím
12. Je nějaká činnost nebo aktivita, kterou by sis chtěl zkusit? Pokud ano, uveď jaká.
- a) Ano.....
 - b) Ne
 - c) Nevím

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Jaromír Trávníček

Obor: Speciální pedagogika - vychovatelství

Forma studia: Kombinované studium

Název práce: Výchovně-vzdělávací přístupy k ústavní a ochranné výchově mladistvých

Počet stran textu bez příloh: 47

Celkový počet stran příloh: 2

Počet titulů českých použitých zdrojů: 26

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 10

Vedoucí práce: Doc. PaedDr. Eva Šotolová, Ph.D.